

عزیز

بسم الله الرحمن الرحيم

بخوانندہ کتاب زیور

مے شود پردہ چشم پر کا ہے گا ہے
 دیدہ ام ہر دو جہاں را بنک ہے گا ہے
 وادی عشق بسے دور و دراز است ولے
 طے شود مجاہدہ صد سالہ با ہے گا ہے
 و طلب کوش و مدہ دامن اُمید زدست
 دو لخت ہست کہ یابی سر را ہے گا ہے!

M.A. LIBRARY, A M U

PE796

زبور محم

حصه اول

ز برون درگذشتم ز درون خائنه گفتم !
 سخن نگفتم راجه قلند دانم !

وہا

یارب درون سینہ دل باخبر بدہ
 در بادہ نشہ را بگرم آن نظر بدہ
 ایں بندہ را کہ با نفس و گجراں نزیست
 یک آہ خانہ زاد مشال حسر بدہ
 سلیم مرا بجوئے تنک مایہ پیش
 جولا نگہ بواوی دکوہ و کسر بدہ
 سازی اگر حریف یحیم بیکراں مرا
 یا اضطراب موج سکون گھر بدہ

شاهین من بصید پلنگان گذاشتی!
 همت بلند و چکل ازین تیر تر بده
 رفتم که طائران حرم را کنم شکار
 تیر که نماندند فدا کارگر بده
 خاکم به نور شمع و آوای فرسوز
 هر ذره مرا پود بال شر بده

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱

عشقِ شورا نگیس ز رامِ جاہِ در کوئے تو پرو
 بر تلاشِ خود چہ می نازد کہ رہ سوسے تو برد!

درونِ سینہٴ ماسوزِ آرزو ز کجاست ؟
 سپوزِ ماست و لے پادہ در سپوزِ کجاست ؟
 گرفتہٴ امیں کہ جہاں خاک و ماکفِ خاکیم
 پیرہ ذرہٴ مادر و جستجو ز کجاست ؟
 نگاہِ ما بگریبانِ کمکشاں افتد
 جنونِ مازِ کجاشورِ مای و ہروزِ کجاست ؟

غزل سراے و نواہے رفتہ باز آور
 بایں نرہ دلاں حرفِ دل نواز آور
 کنشت و کعبہ بختسانہ و کلیسا را
 ہزارفتنہ ازاں چشمِ نیم باز آور
 زباہہ کہ بخاکِ من آتشے آمیخت
 پیالہ بجانانِ تو بیسا ز آور !
 نئے کہ ول ز نواہش بسینہ می رقص
 مئے کہ شیشہ جاں را دہد گداز آور
 نیستانِ عجم بادِ صبح دم تیز است
 شرارہ کہ فرو می چسکد ز ساز آور

①

۴

اے کہ زمین فزودم گرمی آہ و نالہ را ✓
 زندہ کن از صدای من خاک ہزار سالہ را!
 بادل ماچساکنی! تو کہ بسادہ حیات
 مستی شوق می دہی آب و گل پیالہ را
 غنچہ دل گرفتہ را از نفسم گرہ کشاے
 تازہ کن از نسیم من دایغ درون لالہ را
 می گذر خمیالی من از مد و مہر و شتری ✓
 تو بہ کہیں چہ خفستہ صید کن این غزالہ را
 خواجہ من! بگاہ دار آبروے گلے خویش
 آنکہ ز جوے دیگران پرنسند پیالہ را

از مشیتِ غبارِ ماسد ناله بر آئینِ سزی
 نزدیک تر از جانی با خورے کم آئینِ سزی !
 در موجِ صبا بنہاں در دیدہِ سبغِ آئی
 در پے گلِ آہمینِ سزی ! باغچہ در آویزی !
 مغرب ز تو بیگانہ مشرق ہمہ افسانہ
 وقت است کہ در عالمِ نقش و گراہِ سزی !
 آنکس کہ بسوزد و سو دایہ ہماہنگی سزی
 تسکینِ جنش کن با نشترِ چنگی سزی !
 من بندہٗ بے قیام شاید کہ گریزم باز
 ایں طرۂ پچساں را در گردنم آویزی

جستہ نالہ نمی دایم گوشہ غزل خوانم
 ایں عیست کہ چون شبنم پر سیدہ من ریزی؟

من اگر چہ تیرہ خاکم دیکھے است برگ و سازم
 بنظر ارہم جہاں چو ستارہ دیدہ یازم
 بہ ہواے زخم تو ہمہ تالہ و خموشم
 تو بایں گماں کہ شاید ز نو افتادہ سازم
 بضمیم آں چہاں کن کہ ز شعلہ نواے
 دل خاکیاں نسوزم دل نوریان گدازم
 تب قنابِ نظرت ما ز نیاز مندی ما
 تو خداے بے نیازی زسی بسوز سازم
 بیکے عیاں نکروم ز کسے نہاں نکروم
 غزل آہنجاں سکروم کہ بروں فتاد سازم

۶

بعد لے دروندے نیوے دلپذیرے
 ثم زندگی کشام بھمان تشنہ میرے
 تو بروے بے نوالے در آں جہاں کشادی
 کہ ہنوز آرزویش نہ میدہ در خمیرے
 ۱- نگاہ سرمہ سائے بدل و جگر رسیدی
 چہ نگاہ سرمہ سائے! دو نشانہ زوہ تیرے
 بنگاہ و نارسا یم چہ ہمارے جلوہ دادی
 کہ بہاغ و راغ نام چہ تدر و توصیف سے
 چہ عجب اگر دو سلطان بہ ولایتی نہ گنجد ✓
 عجب ایں کہ می بگنجد بدو عالمے فقیرے!

۸

۷ بر سر کوه دین نشان رحمت عالم خویش را
 بند نقاب بر کشا و تسام خویش را
 زمزمه کن سرای گردش با ده تیز کن
 بازی بزم مانگر آتش جسم خویش را
 ۷ دام زگیسوان بدوش زحمت گستان بی
 صید چغانی کنی طائر بام خویش را
 ریگ عراق منتظر کشت جواز تنه کام
 خون حین باز ده کوفه دشام خویش را
 دوش بر ابر زنده راه یگانه طے کن
 می ندهد بدست کس عشق ز بام خویش را

نالہ باستان دیر بے خبرانہ می زوم
 تا بحر مشنا ختم راه مقسم اغوش را
 قافلہ ہمارا طائر پیش رس نگر
 آنکہ بکلوت قفس گفت پیام اغوش را

۹

ناله من از آن پر سوز و بیباک و غم انگیز است
 بخاشاکم شرار افکند باد و مجسم تیز است
 نذار عشق سامانے ولیکن تیشه دارد
 غراشد سینه کسار و پاک از خون پر نیز است
 مرا در دل خلید این نکتہ از مردار داد آنے
 ز معشوقان نگه کاری ترا ز حرف و کلاهیز است!
 ببا یسمنم بیا یکدم نشین کرد و مهر و مجوری
 قتی بیسانه بزم ترا بیسانه لبریز است
 بستان جلوه داوم آتش دراع جبدائی را
 نسیمش تیر می سازد و شبنم غلط زیر است!

اشارت سے پنہاں خانہاں برہم زند لیکن
 مرا آں غمزہ می باید کہ پیاک است مخورزی است
 نشمین ہر دور اور آب و گل لیکن چہ راز است این
 خور و صحبت گل خوشتر آید، دل کم آمیز است
 مرا بنگر کہ در ہندوستان دیگر نے مینہ
 برہمن زاوہ دہن آشنائے روم و تبریز است

۱۰
 دل و دیدہ کہ دارم ہمہ لذت نظارہ
 چہ گنہ اگر ترا شمع صنم ز سنگ خارہ
 تو بحسبہ دورفتابی کہ نگاہ برنتابی
 مہین با اگر نسالم تو بود گر چہ پارہ !
 چہ شود اگر خسر امی برے کار و لے
 کہ متباعد ناروا نش و لے است پارہ پارہ
 غزلے زدم کہ شاید بنواسترام آید
 تب شعلہ کم نگر دو ز گسستن شرارہ
 دل زندہ کہ دادی بہ حساب در سازد
 نگہ بید کہ بسند شرے بسنگ خارہ

ہم ہر پارہٴ دلم راز سرورِ او نصیب
 غمِ خود چہاں نہادی بدل ہزار پارہ
 نکشد سفینہٴ کس بہیم بلند موج
 خط کہ کہ عشق میں بند سلامت کناہ
 بشکوہ بے نیازی زخدا یگان گز شتم
 صفتِ میرِ متاع کہ گزشت برستارہ

۱۱

گرچہ شاہینِ خسرو بر سر پرواز سے ہست
 اندریں باوینہ نپساں قدر انداز سے ہست !
 آنچہ از کارِ فرو بستہ گرہ بکشا ید
 ہست و در حوصلہ زمزمہ پرواز سے ہست
 تابِ گفتار اگر ہست شناساے نیست
 ولے آں بندہ کہ در سینہ اورانے ہست !
 گرچہ جسدِ گونہ بعد سوز مرا سوختہ اند
 اے خوشالذاتِ آں سوز کہ ہم سانے ہست
 ۷ مردہ خاکیم و سزاوارِ دلِ زندہ شدیم !
 ایں دلِ زندہ و باہا کا خیر خدا ساز سے ہست !

شعاع سبب من خانہ فروز است و بے

شعاع مہست کہ ہم خانہ بر اندازے مہست

۷ میکبہ بر عقل جہاں بین فسطا طوں نمکنم

در کنارم دگرکے شوخ و نظر بازے مہست

۱۲

ایں جہاں عیسیٰ؟ مخم خانہ پندارِ من است!
 جلاوٹ اوگر و دیدہ بیدارِ من است!
 ہم آفاق کہ گیسوم بنگاہِ او را
 حلقہ ہست کہ از گردش پرکارِ من است
 ہستی و نیستی از دیدن و ناویدن من
 چہ زمان و چہ مکان شوخی افکارِ من است!
 از فسوں کاری دل سیر و سکون غیب و حضور
 ایں کہ غماز و کشائندہ اسرارِ من است
 آں جہانے کہ در و کاشتہ رامے دروند
 نور و نازش ہمہ از سجدہ و نثارِ من است

سارِ تقدیرم و صد نفسِ پنهان دارم
 هر کجا زخمِ اندیشه رسد تا من است
 ای من از فیضِ تو پائنده نشان تو کجا هست؟
 این دوستی اثرِ ماست چنان تو کجا هست؟

۱۳

فصل بسا را این چنین با ناک هزار این چنین
 چهره کشتا غزل سراء باده بیار این چنین
 اشک چکیده ام به بین هم به نگاه خود نگر
 ریز به بیستان من برق و شرار این چنین^۷
 باد و بار را بگو، پیغمبر خیال من برد
 وادی و دشت را و نقش و نگار این چنین
 زاده باغ و راغ را از نفس طراوتی
 در چین تو زیستم با گل و خار این چنین
 عالم آب و خاک را بر محاکم دلم بس
 روشن و تاریکش را گیر عیار این چنین

کہ دل بجے نباختہ باد و جہاں نساختہ
 من بجنون تو رسم روز شمار این چنین
 فاختہ کس عقیقہ ناله من شنید و گفت
 کس نہ سہرورد چہ نغمہ پاریں چنین

۱۴

بروں کشید ز چپاکر هست و بود مرا
 چه عتدہ ہا کہ مقام رضا کشود مرا
 تپید عشق و دریں کثرت نابسا مانے
 ہزار دانہ فسد و کردتا و رود مرا
 ندانم اینکہ کہ نگاہش چہ دید در خاکم ✓
 نفس نفس بعیا زمانہ سود مرا
 جہانے از خس و خاشاک دریاں انداخت ✓
 شرارہ دیکے داد و آژمود مرا
 پیالہ گیر ز دستم گرفت کار از دست
 کہ شمشہ بازی ساقی زمن ر بود مرا !

۱۵

خیز و بجا کِ تشنهٔ یاد و زندگی نشان
 آتش خود بلند کن آتشِ مافروشان
 میگذرستی سبزهٔ حلقهٔ خود و نشان
 در سبزهٔ بلند بانگِ یزید فسرده آتشان
 آنکه گره کشا غلام، دین بروایت تمام
 زانکه در دین سینهٔ دلدلِ دین است بے نشان
 هر دو بنزلهٔ دواں هر دو امیر کارواں
 عقل بحیلهٔ می برد، عشق بروکشانشان
 عشق ز پا در آورده خمیهٔ شش جهات را
 دست دراز می کند تا بر طنابِ لکشانشان

۱۶

تو بایں گساں کہ شاید سر آستانہ دارم
 بطواف خانہ کارے بخدای خانہ دارم
 شریر پریدہ رنگم گذر جہلوہ من
 کہ قباب یک دوائے تریب جاودانہ دارم
 نکم دگر گنگا ہے ہر رے کہ طے نمودم
 سراغ صبح فرداوشین زمانہ دارم
 بیم عشق کشتی من مایم عشق ساحل من
 ز غم سفینہ دارم نہ سر کرانہ دارم
 شرے فشاں دیکھن شرے کہ وانسو
 کہ ہنوز نیا ز غم آشیانہ دارم

بامید این که روزی بشکارخواهی آمد
 زکنند شهریاران دم آهوانه دارم
 تو اگر کرم نمائی بمسائراں بهنجشم
 دوسر جام ولفروزے زئے شبانه دارم

۱۶

نظر بہ راہ نشیناں سوارہ می گذرد
 مرا بگیر کہ کارم ز چسارہ می گذرد
 بہ دیگران چہ سخن گستم ز جملہ دوست
 بیک نگاہ مشال شدارہ می گذرد
 رہے بمنزل آں ماہ سخت دشوار است
 چنان کہ عشق بدوشیں ستارہ می گذرد
 زپردہ بندی گردوں چہ جالے نومیدی است
 کہ ناوکی نظر برماز خسارہ می گذرد ✓
 میے است شبنم ماہ کنکشاں کنارہ اوست
 بیک شستن موج از کنارہ می گذرد ✓

بخشودش چو رسیدی نظر باد کشت
 که آن دمی ست که کار از نظاره می گذرد!
 که من از فراق چه نالم که از حچم سر شک
 ز راه دیده دلم پاره پاره می گذرد!

۱۸

بر عقل فلک پیمیاں کانه شبیخوں بہ
 ✓ یک ذرہ در و دل از عظیم سلاطوں بہ
 دی مغ پچہ با من اسرار محبت گفت
 اشکے کہ نہ خوردی از بادہ گلگون بہ
 ✓ آن فکر کہ بے تیغی صد کشور دل گیرد
 از شوکت دارا بہ از نسی فریدوں بہ
 در دیر معنائی مضمون بلند آور
 ✓ در خانقہ صوفی افسانہ و افسوں بہ
 در جوے روان ما بے منت طوفانے
 یک موج اگر خیزد آں موج زبیر سحر بہ

✓ سیکے کہ تو آوردی در شہر نمی گنج ✓

ایں حسانہ بر اندازے در خلوت ماموں بہ

✓ اقبال غزل خواں را کافہ نتوان گفتن ✓

سو واد ماغش زوا ز مدرسد بیرون بہ

✓ یا مسماں را مدہ فرماں کہ جاں برکت بندہ
یا دریں فرسودہ پیسکر تازہ جانے آندریں

یا چنساں کن چنسیں

✓ یا برہمن را بغیر از خداوندے تراشیں

یا غوا ندر سینہ زناریاں خلوت گزین

یا چنساں کن چنسیں

یا درگرا دم کہ از بلیس باشت کمترک

یا درگرا بلیس بہر امتحان عقل و دین

یا چنساں کن چنسیں

یا جس نے تازہ یا امتحانے تازہ ✓

می کنی تاجند باما آنچہ کردی پیش ازین

یا چنساں کن یا چنیں!

✓ فقر بخشی؛ یا شکوہ خسرو پر ویر بخش

یا عطا فرما خسرو با فطرت روح الامیں

یا چنساں کن یا چنیں!

یا بخش در سینہ من آرزو سے انقلاب لہا

بادرگوں کن نہادو این زمان و این زمیں

یا چنساں کن یا چنیں!

۲۰

عقل هم عشق است و از ذوق کج بیکانه نیست
 لیکن این بچاره را آں جرأت زندانه نیست
 گرچه می دانم خیال منزل ایجاد من است
 در سفر از پاشتن همت مردانه نیست
 هر زمان یک تازه جولا نگاه می خواهم ازو
 تا جنون من بک من گوید و گردیرانه نیست
 با چنبره زو و جنون پارس گریبان داشتم
 در جنون از خود ز فتن کار بردیرانه نیست

سوز و گداز زندگی لذت جستجو سے تو
 راہ چو ماری گزند گر ز روم بیٹو سے تو
 سینہ کشادہ جبرئیل از پر ماضی گدشت
 تاثر سے بافت در آتش آرزو سے تو
 ہم ہنوائے جلوہ پارہ کنسم حجاب را
 ہم بنگاہے ناز سا پر وہ چشم برو سے تو
 من بتلاش تو روم یا بتلاش خود روم
 عقل و دل نظر ہمہ گم شدگان کو سے تو
 از چمن تو رستہ ام قطع شب بنے بخش
 خاطر غنچہ و اشود کم نشود ز جو سے تو

۲۲

درین محفل که کار اذگد شت از باد و ساقی
 ندیے کو کہ در جامش فریزم مے باقی !
 کسے کو ز ہر شیریں می خورد از جام زرتینے
 مے تلخ از سفل من کجا گیسو دہ تریاتی
 شہر از خاک من خیزد، کجا ریزم، کرا سوزم
 غلط کردی کہ در جام نگنجدی سوز مشتاقی
 ملکہ کر مغرب چشمہ مے علم و عرفاں را
 جہاں را تیرہ تر سازد چہ مشائی چہ اشراقی
 دل گیتی ! انا المسموم، انا المسموم، فریادش
 ضرور ناال کہ ما عندی تبریق و لاراقی

چه ملاتی، چه درویشی، چه سلطانی، چه درباری
 فریغ کاری جوید بآلوسی و ذراتی
 بیازارے که چشم صیر فی شورا است و کم نور است
 نگیم خوار تر گرد و چه انفرادید به براتی

۴۳

ساقیاجگرم شمع بنساک انداز
 دگر آشوب قیامت بجفت حساک انداز
 ادبیک دانہ گندم بزم انداخت
 تو بیک جرعه آب آنسوئے نسلاک انداز
 عشق را بادہٴ مرد انگن و پُر زور بدہ
 لاسے ایں بادہ بہ پیانہٴ او را ک انداز
 حکمت و فلسفہ کرد است گراں خیز مرا
 خضر من! از سرم ایں بار گراں پاک انداز
 فرد از گرمی صہبہا بگذازے نرسید
 چارہ کار بہاں غمزدہ چسلاک انداز

بزم در شکش بیم و امید است همتی زده
 همه دل به خیر از گردش افلاک انداز
 می توان ریخت در آغوش خزاں لاله و گل
 خیسند و بر شاخ کهن خون رگ تا ک انداز

۳۴

ازاں آجے کہ درمن لاله کار و سا گنگینے ده
 کف خاک مرا ساقی برباد فرودینے ده
 زمینائے که خوروم در فرنگ اندیشه تار یک است
 سفر در زیدہ خود را بنگاہ راه بینے ده
 چرخ از موج ہر بادے کہ می آید ز جہانستم
 دل من از گمانہا و غمزدش آمد یقینے ده
 بجایم آمد و ما بود و نا بود شیر دارد
 شبنم را کو کیے از آرزوے دل نشینے ده
 بدستم خامہ دادی کہ نقش خسروی بندد
 رقم کش ایں حنینم کردم لوح حبسینے ده

۴۵

زہرِ نفثے کہ ول از دیدہ گیسو پاک می آیم
 ✓ گدائے معنی پاکم تھی ادراک می آیم
 گئے رسم دروہ فرزا بھی ذوقِ جنوں بخش
 من از درسِ خرد منداں گریباں پاک می آیم
 گئے چید جہاں بر من گئے من بر جہاں پیغم
 بگرداں بادۂ تابیسوں ازیں چچاک می آیم
 نہ این با چشمکِ ساقی نہ آنجا حرفِ مشتاقی
 ز بزمِ صوفی و ملا بسے غمناک می آیم
 سد و قلعے کہ خاصانِ ترا با من فتد کائے
 کہ من سحرانیم پیش ملک بے باک می آیم

۴۴

دل بے قید من بانور ایساں کافر کی کردہ
 حرم راجسد آورده بتاں راجا کری کردہ
 مستلع طاعت خود را ترا زوے برا فرزند
 بازار قیامت با حسد اسوداگری کردہ ✓

زمین واسماں را بر ما و غیش می خواهد
 غبار راہ و با تقدیر یزداں داوری کردہ
 گئے با حق در آسبند، گئے با حق در آویزد
 زمانے خیر کی کردہ زمانے خیر کی کردہ ✓
 بایں بے رنگی جو ہر از نوید رنگ می ریزد ✓
 کلیمے ہیں کہ ہم مغیبری ہم ساحری کردہ ✓

نگاہش عقل دور اندیش را ذوق جنوں داد وہ
 ویسکن باجنون فتنہ سامان شتری کردہ ۷
 بخود کے می رسد ایں راہ پیمایے تن آسانے
 ہزاراں سال منزل و مقام آذری کردہ

۳۷

ز شاعر ناله مستانه در مختصر چہ می خواہی
 تو خود ہنگامہ ہنگامہ دیگر چہ می خواہی
 یہ بحر نغمہ کردی آشنا طبع روانم را
 ز چاک سینہ ام دریا طلب گوہر چہ می خواہی
 من از بے حضور از من نمی آید نمی آید
 دلے آورده ام دیگر ازین کا فر چہ می خواہی

۴۸

نہ در اندیشہ من کار رازِ کفر و ایمانے
 نہ در جانِ نسیم اندوزم ہوا سے بلوغِ رضوانے
 اگر کاوی دروتم را خیالِ خویش را یا بی
 پریشان جسلوہ چوں ماہتاب اندر بیا بانے

مرغ خوش لجه دشاين شکاری از تست
 زندگی را روش نوری و تاری از تست
 دل بيدار و کف خاک و نمائش جان
 سیر این ماه بشب گونه عماري از تست
 همه افکار من از تست چه در دل چه بلب
 گس از بحر بر آری نه بر آری از تست
 من همان مشیت غبارم که بجای زرد
 لاله از تست و غم ابر بر آری از تست

نقش پرواز توئی ماتلیم افشانیم
 حاضر آرائی و آئنده نگاری از تست
 گله داداشتم از دل بربانم نرسید
 مهر و بے مهری و عیتاری و یاری از تست

۴۰

خوشتر از ہزار پارسائی گامے بطریق آشنائی !
 رسیدہ من سے بیاسے از محنت و کلفتِ خدائی !
 مارا از مقام ما خبر کن ما تم کجا و تو کجائی ؟
 اس چشمکِ محرمانہ یاد آئے تنگنازل آرائی !
 دی ما و تمام گفت بہن و رسا ز بدایغ مارسائی !
 خوش گفت و لے کر کم روند و ندہیپ عنقاں جدائی !

پیش تو نادہم دلِ خویش
 شاید کہ تو ایں گو کشائی !

۴۱
 بر جسمان دل من تا ختنش را نگرید
 کشتن و سوختن و ساقتنش را نگرید
 روشن از پر تو آں ماه و لے نیت کنیت
 با هزار آئینه پر داختنش را نگرید
 آنکه یک دست برو پاک سلیمانی چند
 با فقیراں و جہاں باختنش را نگرید
 آنکه شبنم بدل و دیدہ و انایاں رخت
 پیش ناداں سپر انداختنش را نگرید

۴۲

مرا برادر طلب بار و رگل است هنوز که دل بقافله وخت منزل است هنوز
 کجاست بریق نگاہی که خانماں سوزد! مرا معاملہ با کشتِ عامل است هنوز
 یکے سفینہٴ این غام را بطونمان دہ ز ترسِ موجِ نگاہم بساط است هنوز
 پتیدن ز رسیدن چہ عالمے وارد خوشا کسے کہ بدنبالِ محل است هنوز
 کسی کہ از دو جہاں خویش را بردن شناخت ز غیبِ وہ این نقشِ باطل است هنوز
 نگاہِ شوقِ تسلی بجزوہ نشود کجا برم غلشے را کہ دل است هنوز!

حضورِ یارِ حکایت و رازِ تگر دید

چنانکہ این ہمہ ناگفتہ و دل است هنوز

۴۳۱

زمستان را سر آمد روزگار
 نو اما زنده شد در شاخسار
 گلاب را رنگ و نم بخشد جو اما
 کمی آید ز طیف جو بیار
 چراغ لاله اندر دشت و صحرا
 شود روشن تر از یاب و بهار
 دلم انده تر در صحبت گل
 گریزد این غزال از مرغزار
 دے آسوده باد در غم خویش
 دے نالاں چو جوئے کہ ہماراں

زہیم این کہ دوش کم نگر دو
 نگویم سال دل بار از داراں

۴۴

ہوا سے خانہ و منزل ندارم سر را ہم غریب ہر دیا رم
 سحر می گفت خاکستر صبارا قفس را ز باد این صحرا شزارم
 گذر ز مک پریشاںم گرداں ز سو ز کار و آنے یادگارم
 چشم اشک چو شبنم فرو بخت کہ من ہم خاکم و در رگزارم
 بگوش من رسید از دل سروے کجے روزگار از چشمہ سارم
 ازل تاب و تیب پیشینہ من ابد از ذوق و شوق انتظارم

میںدیش از کف خاکے میںدیش

بجان تو کہ من پایاں ندارم!

۴۵

از چشم ساقی مسرت شرابم بے مے خرابم، بے مے خرابم
 شوقم فزون تر از بے حجابی بنیم نہ بنیم در پیہ و تابم
 چوں رشتہ شمع آتش بگیرد از زخم من تار ربا بم!
 از من بردن نیست منزلی من من بے نصیبم را بے نیابم!

تا آفتابے شب زند و خاور

ماند آنچہم بستند خوابم!

۱۰۰

۴۶

شب من محسوس نمودی کہ بہ طلعت آفتابی
 تو طلعت آفتابی سزد این کہ بے حجابی
 تو بدر من رسیدی بضمیمہ آرمیدی
 ز نگاہ من رسیدی بچنین گراں رسامی
 تو عیار کم عیاراں تو قندار بے قراراں
 تو دولہ دل فگاراں مگر این کہ دیر یا بی
 غنیم عشق ولذت اواثر دو گو نہ دارد
 گئے سوز و درد مندی گئے مستی و خرابی!

ز حکایتِ دل من تو بگو که غب دانی
 دل من کجا که اورا بچارِ من نیایی!
 بجمال تو که در دل دگر آرزو ندارم
 بجز این دعا که بخشی بیکو تر از امتیابی!

ماہ

دیں مینے اندھے ساقی تدارم محرمے دیگر
 کہ من شاید نخستین آدم از عسائے دیگر
 دے میں سپیکر فرسودہ راسازی کویت غاکے
 فشانے آب و از خاک آتش انگیزی دے دیگر
 بیار آں وہ لبت بیدار آں بام جہاں میں را
 عجم را دادہ ہنگامہ شرم دے دیگر

۴۸

بہمان درو منداں تو بگو چہ کار داری؟
 تہ تاب و استناسی؟ دل بے قرار داری؟
 چہ خبر ترا از اشکے کہ نہ چکد ز جہت
 تو بہر گم گشت ہم و رشتا ہوار داری؟
 چہ بگویمت ز جانے کہ نفس نفس شمار د
 درم ستار داری؟ غم روزگار داری؟

۴۹

اگر نظارہ از خود رنگی آرد حجاب او لے
 نگیرد با من این سودا ہما از بس گراں خواہی
 سخن بے پردہ گو باما شد آں روز کم آئینہ
 کہ می گفتند تو مارا چنین خواہی چنان خواہی
 نگاہ بے ادب ز درختہ مادر چرخ میسنائی
 و گر عالم بنا کن اگر حجاب بے دریاں خواہی
 چنان خود را نگہ داری کہ با این بے نیازی ہا
 شہادت بر وجود خود ز خون دوستان خواہی

مقامِ بندگی دیگر مقامِ عاشقی دیگر
 ز نوری سجده می خواهی ز خاکِ بیش از آن خواهی
 بر سرِ خانه که دارم از محبتِ کیمیایم
 که کس را چون رسم پیش تو از من ارغوان خواهی

۵۰

نور تو دامن سپید سیاه را
 در یاد کوہ و دشت و دروہ و ماہ را!
 تو در ہوائے آں کہ نگہ آشنائے دست
 من در تلاش آں کہ نتابد نگاہ را!

۵۱

بدہ آں دل کہ مستی ہاے او از بادہ خویش است
 بگیرایں دل کہ از خود رفتہ دیگانہ اندیش است
 بدہ آں دل بدہ آں دل کہ گیتی را فراگیرد
 بگیرایں دل بگیرایں دل کہ در بند کم و بیش است
 مراے صید گیر از ترکشِ تقیر پیروں کش
 بگر دوزی چہ می آید از آن تیرے کہ در کیش است
 نگردد ز نادگانی خستہ از کارِ جا بگیری
 جہانے و گرہ بستم جہانے دیگرے پیش است

۵۲

کف خاک برگ و سازم بر ہے نشاغم اورا
 بامیدایں کہ روزے بفک رساغم اورا
 چہ کنم چہ چارہ گیرم کہ ز شاخ علم و دانش
 نہ و میدہ پیچ خارے کہ بدل نشاغم اورا
 وہ آتش جدائی شدر مرا نمودے
 بہمان نفس بمرم کہ نشاغم اورا
 مے عشق وستی او زود بروں ز خوغم
 کہ دل آں چناں ندام کہ وگر ستاغم اورا

تو بلوچ سادہ من ہم مدعا نوشتی
 دگر آنچنہاں ادب کن کہ غلط سخاںم اورا
 بحضور تو اگر کس غزلے زمن سراید
 چہ شود اگر نوازی ہم ہیں کہ دامنم اورا

۵۴

ایں دل کہ مرا داوی بس میری نقیبیں بادا
 ایں جامِ چساں یہ تم روشن تر ازیں بادا
 تلخے کہ فسوریزد گردوں بے نال من
 در کام کسں زندے آنہم شکر میں بادا

۵۴

رمز عشق تو بہ ارباب ہو بس نتواں گفت
 سخن از تاب و تب شعلہ بہ خس نتواں گفت
 تو مرا فوقِ بیاں وادی و غفستی کہ گوے
 بہت در سینہ من آنچہ یکس نتواں گفت !
 از نہاں خانہ دل خوش غزلے می خمیزد
 سبِ شاخے بہر گویم بہر قفس نتواں گفت
 شوق اگر زندہ بسا وید نباشد عجب است
 کہ حدیثِ تو دریں یک دو نفس نتواں گفت !

۵۵

یاد آلا میکہ غور دم بادہ لا باچنگ و نے
 جام مے در دست من بیناے مے در دست و نے
 در کنار آبی خزان مازندنگ بہار
 در نیائی فردیس اسدہ تر گرد و زوے
 بے توجان من چو آں سازے کہ تارش در گست
 در حضور از سید من منغمہ خیر و پے ہر پے
 آنچہ من در بزم شوق آوردہ ام دانی کہ چہیت
 یک چن گل نیک نیستاں نالہ یک نجانہ مے !

زندہ کن باز آں محبت را کہ از نیر و سوائے او
 بویاے رہ نشینے در فتہ با تخت کے !
 دوستان خرم کہ بر منزل رسید آوارہ
 من پریشان جاہلے علم و دانش کردہ طے !

انجسم تجر یسار ریخت این دیدہ تر مارا
 بیرون ز سپر انداخت این ذوق نظر مارا
 هر چند زین سائیم بر تر ز تر تیا سیم ✓
 دانی کنی ز بسد عمر ہے چو شر مارا
 شام و سحر عالم از گردش ماخیزد
 دانی کنی سازد این شام و سحر مارا
 این شیشہ گردوں را از بادہ تہی کر دیم
 کم کاسہ مشو ساقی! میناے دگر مارا
 شایان جنون ما پیناے دو گیتی نیست
 این را بگذر مارا آں را بگذر مارا

۵۶

غبار کہ آسماں پر کند خیال اوست از شنیدن گیسوئیے سوز آراوست
 دیتروہ اکا اوتب و تاب حیات نیست جولان موج را نگراں از کنا ر جوست
 بت غار و حرم ہمہ افسردہ آتشے

پیریناں شراب ہوا غورہ دیست

فکر فزنگ پیش مجاز آورد سجدو بینا ئے کویرست تماشائے سنگ دیست
 گردنہ تر ز چرخ و رہا بندہ تر ز مرگ از دست او بایں با پاک بے فروست
 غلکی نہاد و خور سپہر کین گرفت عیار و بے دراد کلاں کو تو ہوست
 مشرق و غرب ایں پیشہ خراب عالم تمام مرہ دیے فوق جست
 ساقی بیار بادہ ویزم شبانہ ساز
 مارا خراب یک نگہ مخرمانہ ساز

۵۸

فرست کشمکش زده این دل بے قرار را
 یک دوشکن زیا وہ کن گیسو سے تا بدار را
 از تور و ن سینہ ام برق تجسلی کہ من
 بامہ مودادہ ام تلخی منتظر را
 ذوق غمزد و جہاں بہم صنم گری نہ ساد
 عشقی فریب می و جہاں امیدوار را
 تا بغیر غایب سے نغمہ متازہ زغم
 باز بہ غمزد و غمزد غمزد را

طبع بلند مداد و مہر بند زپای من کشای
 تابد پلاس تو دہم خلعت شہر یار را
 تیشہ اگر بنگ زد این چہ مقام گفتگو است
 عشق بدوش می کشد این ہمہ کو ہزار را !

جانم در آونخت بارونگار ^{بلائے} جوئے است نالاں در کوہساراں !
 پیدا ستیز و نہپساں ستیزد ناپائدار سے با پائداراں !
 ایں کوہ و صحرا ایں مشت و دریا نے رازداراں نے غمگساراں !
 بیگانہ شوق بیگانہ شوق ! ایں جوئاراں ایں آبشاراں !
 فریاد بے سوزا فریاد بے سوزا بانگ ہزاراں در شاخساراں !
 داغے کہ سوز در سینہ دمن آں داغ کم سوخت دلازاراں !

محفل ندارد ساقی ندارد

تلخے کہ ساندے تاراں !

۶۰

به تلی که دادی بگذاشت کار خود را
 بتو بازی سپارم دل بقیه را خود را
 چه دلی که محنت او نفس شمار می او
 که بدست خود ندارد روزگار خود را
 به نصیرت آرمیدم تو بچویش خود نمائی
 یکنانه بر نفس دی دُر آب دای خود را
 مه و انجم از تو دارد گلها شنیده باشی
 که بخاک نیره مازدم شراره خود را
 خسته بسینه مازد نگار او غنیمت
 که اگر پایش افتد بر دشتکار خود را

بحرِ فنی می توان گفتن تنہا ہے جہانے را
 من از ذوقِ حسیّ طولِ وادامِ آستانے را
 ز مشتاقانِ اگر تابِ سخنِ بردی نمیدانی ^۲
 محبتِ می کند گویا نگاہِ بے زبانه را!
 کجا نور سے کہ غیر از قاصدی چیز سے نمی داند
 کجا خاک سے کہ در آغوشِ دارد آسمانے را!
 اگر یک ذره کم گردد ز آنگیسر و جودِ من
 باین قیمتِ نمی گیرم حیاتِ آجاودانے را!

من اے دریا سے بے پایاں بہ موج تو در افتادم
 نہ گوہر آرزو دارم نہ می جویم کرا نے را
 ازاں معنی کہ چوں شبنم بجان من فرو ریزی
 جہانے تازہ پیبدا کردہ ام عرض فغانے را

۶۲

چند بروے خود کشتی پر دہ صبح و شام را
 چہرہ کشا نام کن جلوہ نامت نام را
 سوز و گداز حالتے است! بادہ زمں طلب کنی
 پیش تو گر بیاں کنم مستی این مقام را!
 من بسر و زندگی آتش او فروم
 تو ہم شب بے بدہ لالہ نشینہ کام را
 عقل و ورق و رنگ بگشت عشق بہ نکتہ رسید
 طائر زیر کے بردواند زیر دام را

نغمه کجاو من کجا ساز سخن بهانه ایست
 سوے قطار می کشم ناقه بے زمام را
 وقت برهنه گفتن است من به کنایه گفتن ام
 خود تو بگو کجا برم هم نفسان حسام را

فنشمار بچپاکِ روزگارِ خودیم
 مثالِ کجِ بخوشیم و در کسارِ خودیم
 اگر چه سطوتِ وریا امانِ بکس نهد
 بخلوتِ صدفِ او نگاهدارِ خودیم
 ز جوهری که نهان است در طبیعتِ ما
 میسرِ سیرِ فیاں را که مایه‌یِ خودیم
 نه از خرابه‌یِ ماکسِ خراج می‌خواهد
 فقیرِ راهِ نشینیم و شهریارِ خودیم

درون سینہ ما دیگرے اچے بولے بھی است !
 کرا خبر کہ توئی یا کہ ما دو چار خودیم !
 کشای پر وہ ز تقصیر آدم حسا کی
 کہ ما بہ رہگذر تو در انتظار خودیم !

۶۴

سر پرخاں نہ لب کشوم کہ نفاں اثر ندارد
 غمِ دل آنحضرت بہتریم کس جگر ندارد
 چہ حرم چہ دیر ہر جا سخن ز آشنائی !
 مگر این کہ کس ز را ز من و تو خیر ندارد !
 چہ ندیدی است زنجار کہ شہرِ جہان مارا
 نفسے بنگاہ دارد نفسے دگر ندارد !
 جہاں تو را دیدہ ما بسنمیں ما گذشتی
 مگر آنچنان گذشتی کہ نگاہ خیر ندارد !

کس ازین بگن شناسان ننگدشت بگینم
 بتومی سپارم اورا کہ جہاں نظر نہ دارد
^{بہر} قدح خرد فروزے کہ فرنگ داو مارا
 ہمہ آفتاب لیکن اثر سحر نہ دارد!

۶۵

ماکه آفتنده تراز پر تو مسه آمده ایم
 کس چیه داند که چهاں این همه ره آمده ایم
 با قیسمان سخن از درد دل ما گفتی
 شمسار از اثر ناله و آه آمده ایم
 پرده از چهره بر فلک که چو خورشید عسر
 بهر دیدار تو بسد زیر نگه آمده ایم
 عزم ما را بر یقین بخته ترک ساز که ما
 اندرین مسرکه بے خیل و سپا آمده ایم

اے خداوندانی کہ نگاہ ہے سرِ راہے چہ کند
در حضور تو دعا گفتہ برہ آمدہ ایم!

۶۶

اے خداے مہر و مہ خاک پریشانے نگرا
 ذرہ در خود نہ چھپد بیابانے نگرا
 حُسن بے پایاں درون سبز خلوت گرفت
 آفتاب خویش را زیر گریہ بسانے نگرا
 بر دل آدم زوی عشق بلا انگیز را
 آتش خود را با غوش نیستانے نگرا
 شویدا ز دامن هستی داغمانے کہنہ را
 سخت کوشی ہاے این آلودہ دامانے نگرا
 خاک ناخیز دک ساز و آسمانے دیگجے
 ذرہ ناچیز تھمیز بیابانے نگرا

عجب زبور حزرت دوم

پیشانی نهال سدره خاوس چمن مشو /
منکر او اگر شدی منکر خویشتن مشو

دو عالم را تو اں دیدن بمیسنائے کہ من درم
 کجا چشمے کہ بیند آں تماشاے کہ من درم
 و گرد پوانہ آید کہ در شہر انگند ہوے
 دو صد ہنگامہ بر خیزد ز سوداے کہ من درم
 مخور نادان غم از تار کی شبہا کہ می آید
 کہ چون انجم درخشد داغ سیماے کہ من درم
 ندیم خویش می سازی مرا لیکن ازاں ترسم
 نذاری تاب آں آشوب و غوغاے کہ من درم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱
 بر خیزد که آدم را با یک کلام نمود آمد
 این مشت غبار را با جسم بر سجده آید
 آن را از که پوشیده در سینه هستی بود
 از مشغول آب و گل در گفت و شنود آمد

۲
 مه و ستاره که در راه مشوق هم سفر اند
 که شمع سنج و ادا فهم و صاحب نظر اند
 چو جلوه یاست که دیدند در کف خاکه
 قفا بجانب انسانک سوئے مانگرند

س

درون لاله گذر چوں صبا توانی کرد
 بیک نفس گرو غنچه و اتوانی کرد
 حیات چلیست به جاں را اسیر جاں کردن
 تو خود اسیر جهانی، کجاست توانی کرد
 مقدر است که مسجود و سر و مہ باشی
 و لے هنوز ندانی چسبا توانی کرد
 اگر ز میسکہ من پیالہ گیری
 ز مشیت خاک جہانے پیا توانی کرد
 چہاں بسینہ پراغے فرخستی اقبال
 بخشش آنچہ توانی بسا توانی کرد

۴

اگر بحسب محبت کرانہ می خواہی
 ہزار شعلہ دہی یک زبانہ می خواہی!
 ہزار لذت پرواز آشنا کردند
 تو در فضاے چمن آشیانہ می خواہی!
 یکے بدامن مردان آشنا آویز
 زیار اگر بنگو محسوسانہ می خواہی
 جنوں نہ داری و ہوسے گلند در شہر
 سبوشکستی و بزم شبانہ می خواہی!
 تو ہم بعشوق گری کوشش و دلبری آموز
 اگر زبا غزل عاشقانہ می خواہی

۱۳۸۷
 ۲۹/۱۰/۱۳۸۷

۵

زمانہ قاصدِ طہ است آس و آرام است
 چہ قاصدے کہ وجودش تمام پیغام است !
 لعل گمان مبر کہ نصیب تو نیست جلوہ دروست
 ورون سینہ ہنوز آرزوے تو خام است !
 گرفتہ امیں کہ چو شاہیں بلند پروازی
 بہوش باش کہ صبا و ماکن دام است
 باوچ مشتِ غبارے کجا رسید حیریل
 بلند نامی اواز بلند می بام است !

۱۰۰ "تو از شمشیرِ نفَسِ زنده نمی دانی"

که زندگی به شکستِ تسلیم ایام است!
 ز تسلیم و دانستنِ مغربِ همین متدرگیم
 خوش است آه و فغان تا نگاه ناکام است
 من از هلال و چپ پادگر نیاندیشم
 که فتند و گریه در غنیمتِ ایام است!

وگر ز سادہ ولیہا سے یار نتواں گفت ✓
 نشستہ بر سر بالین من ز درماں گفت !
 زباں اگر چہ دلیر است و مدعا شیریں
 سخن ز عشق چہ گویم جز این کہ نتواں گفت
 خوشا کہے کہ نہ دورفت در ضمیمہ وجود ✓
 سخن مثال گہر بر کشید و آساں گفت
 خراب لذتِ آنم کہ چون شناخت مرا
 عتاب زیر لہی کہ و دہسانہ دیراں گفت

زلف غیس مشو که جہاں را ز خود بدوں ند ہد
 کہ آنچہ گل نتوانست مرغ نالان گفت
 پیغام شوق کہ من بے حجاب می گویم
 بہ لالہ قطرہ شبنم رسید و پنہاں گفت
 اگر سخن ہمہ شوریدہ گفتہ ام چہ عجب
 کہ ہر کہ گفت ز کیسوے او پیشاں گفت

۷

خرد از ذوقِ نظر گرم تماشا بود است
 این کہ جویندہ دیابندہ ہر موجود است
 زانکہ ہر جلوہ پاک طلب از مہ و غورشید گذر
 زانکہ ہر جلوہ دریں دیر نگہ آلود است

۸

غلام زنده دلائم که عاشق سده اند
 نه خافتاه نشینان که دل بکس ندیده اند
 بآن دله که برنگ آشنا و بیرنگ است
 عیسا مسجد و خان و صنم که اند
 نگاه از سر پر دیس بلند تر دارند
 که آشیای بگریبان لکشان نه نمند
 بدول ز انجمنه در میان انجمنه
 بخلوت اند و لے آنچنساں که با همه اند

بچشم کم منکر عاشقانِ صادق را
 کہ این شکستہ بہایاں متاعِ قافلہ اند
 بہ بندگانِ خطِ آزادی رسم کردند
 چنانکہ شیخ و برہمن شیانِ بے رومہ اند
 پیالہ گیسو کہ مے را حلال می گویند
 حدیث اگرچہ غریب است راویان ثقہ اند

لاله ایس چمن آلودہ رنگ است ہنوز
 سپر از دست میدراز کہ جنگ است ہنوز ^{فرقت}
 فتنہ مرا کہ دو صد فتنہ باغوشش بود ✓
 دخترے ہست کہ در مد فرنگ است ہنوز
 اے کہ آسودہ نشینی لب ساحل پر خیز
 کہ ترا کار بگرداب و نہنگ است ہنوز
 از سریشہ گذشتن زخرد مندی نیست
 اے بسا لعل کہ اندر دل سنگ است ہنوز

باش تا پردہ کشایم ز مستام و گرے !
 چہ دم شرح نوا پاک بچنگ است ہنوز
 نقش پرداز جہاں چوں بچونم نگر نیست
 گفت ویر از بسو و اے تو تنگ است ہنوز

لعل تنیک بر محبت و اعجازِ بیاس نیز کنند
 کا بحق گاه بشمشیر و سنان نیز کنند
 گاه باشد که تیرِ خستہ زره می پوشند
 عاشقان بندہٗ محال اند و چنان نیز کنند
 چوں جہاں کستہ شود پاک بسوزند او را
 دزدِ ہماں آب و گل ایجا و جہاں نیز کنند
 ہر ہمہ سہ را بایہ خود را بنگاہے بدہند
 ایں چہ قوسے است کہ سودا بزیان نیز کنند

آنچہ از موج ہوا با پر کاہے کردند
 عجبے نیست کہ با کوہ گراں نیز کنند
 عشق مانند متاعی است بہا ز ارجیات
 گاہ ارزاں بفروشد و گراں نیز کنند
 تا تو بیدار شوی نالہ کشیدم و رنہ
 عشق کارے است کہ بے آہ و فغاں نیز کنند

چو موج مست خودی باش و سر بطرفان کش
 ترا که گفت که بنشین و پا بدامن کش؟
 بقصد رسید پلنگ از چمن سر ابر نیز
 بکوه رخت کتاخیمه در بیا باں کش
 چو ماه کند گلشن را انداز
 ستاره را ز فلک گیر و در گریبان کش
 گرفتم این که شراب خودی بے تلخ است
 پدر و خویش نگر و سر ما پدر ما کش

خضر وقت از خلوت و شتِ حجاز آید برون
 کاروانِ زین وادیِ دور و دراز آید برون
 من بیامی غلامانِ فستِ سلطان دیده ام
 شعاعِ محمود از خاکِ ایاز آید برون
 عمر باد کعبه و بیتِ خانه می نالد حیات
 تاز بزمِ عشق یک دانه را از آید برون
 طرحِ نومی افکند اندرِ منیبِ کائنات
 ناله با کز سینه اهلِ نیاز آید برون
 چنگ را گیرید از دستم که کار از دست رفت
 نغمه ام خون گشت از گداز آید برون

۱۳

۷۔ سلطان کس آرزوے بنگا ہے !
 مسلمانم از گل نہ سازم الہی
 دل بے نیازی کہ در سینہ دارم
 گدرا را دہشیدہ پادشاہ ہے
 ز گردوں فتد آنچہ بر لالہ من
 سروریزم اورا بہ برگ گیاہ ہے
 چہ پرویں نہ ناید اندیشہ من
 بدریوزہ پر تو مسرد ماہ ہے

اگر آفتابے سوے من خداید
 بشوخی بگردانم او راز را ہے
 بآں آب و تابے کہ فطرت پر بخشد
 درخشم چو برقے بابر سیاہ
 رہ در رسم فرمانروایاں شناسم
 خراں بر سر بام دیوسف بچا ہے

۱۲

پانزدهم درویشی در ساز و داماد زن
 چون بختی شوی خود را بر سلطنت هم زن
 گفتند جهان ما آیا بتومی سازد؟
 گفتیم که نمی سازد! گفتند که بر هم زن
 در سبکده ما دیدم شائسته حریفی نیست!
 بار مستم دشمنان زن با منجیسه ما کم زن
 ۱۱ ای لاله محرابی تنه انتوانی سوخت
 این دروغ جگر تالای بر سینه آدم زن

تو سوزِ درون او، تو گرمیِ خون او
 باور نمکنی؟ چاکے در پیکی عالم زن
 عقل است چراغِ توبہ در راہگذارے نہ
 عشق است ایلیغ تو؛ با بندۂ محرم زن
 لختِ دل پر خونے از دیدہ من و بریزم
 لعلے ز بدخشاغم بر وار و بختاغم زن!

۱۳

هوس هنوز تماشا گیر بسازاری است
 و گر چه فتنه پس پرده های زنگاری است؛
 زماں زماں شکند آنچه می تراشد عقل
 بیا که عشق مسلمان و عقل زناری است؛
 امیر قافله سخت کوش و بیم کوش
 که در قبیلۀ ماجد رمی ذکر اری است
 تو چشم بستی و گفستی که این جهان خواب است
 کشای چشم که این خواب غاب بیداری است

بجلوت انجمنے آفسرین کہ فطرتِ عشق
 بچی شناس و تماشا پس ندی بسیاری است
 پیید یک دم و کردند ذمیبِ فتراکش
 خوشا نصیبِ غزالے کہ زخمِ او کاری است
 باغِ وراغ گهر بے غم می پاشم
 گراں متاع و چرازاں ز کند بازاری است

فرشته گر چہ برون از طلسمِ انلاک است
 نگاہ او بہما شاہے این کھٹ خاک است
 گماں مبر کہ بیک شیوہ عشق می با زند
 قیاد بدوش گل و لاله بے جنوں چاک است
 حدیثِ شوقِ ادا می تو اں بخلوتِ دوست
 بنا لہ کہ ز آلاشِ نفس پاک است
 تو اں گرفت ز چشمِ ستارہ مردم را
 خود بدستِ تو شاہینِ تند و چالاک است

کشای چهره که آنکس که من ترانی گفت
 هنوز منتظر جسد کف خاک است
 درین چمن که سرود است و این نواز کجاست؟
 که غنچه سر بگریبان دگل عرقناک است

عرب کہ باز دہد محفل شبانہ کجاست؟
 عجم کہ زندہ کند رود عاشقانہ کجاست؟
 بزر بر خرقہ پیراں سبوچہ ہا خالی است
 فغان کہ کس نشاندہ می جوانہ کجاست؟
 دریں چمن کدہ ہر کس نشیمن سازد
 کسے کہ سازد و اسوز و آشیانہ کجاست؟
 ہزار قافلہ بیگانہ وار دید گذشت
 و لے کہ دید باندا ز محرمانہ کجاست؟

چو مونخ خیزد و بیم حساودان می آویزد
 کرانه می طبعی بے خبر کرانه کجاست؟
 بیا که در رگ تاک تو خون تازه دوید
 و اگر گوئی که آں بادہ معسانہ کجاست
 بیک تو زدن میبندد روزگاراں را
 زدیروز و دگدگشتی و گزمانہ کجاست!

مانند صبا خیز و وزیدن دگر آموز و امان گل و لاله کشیدن دگر آموز

اندر دلبک غنچه خرنبین دگر آموز!

موشینه بر کردی لب فوق تنیدی آس گونه تنیدی که بجایه نرسیدی

در انجمن شوق تنیدن دگر آموز!

کافرا دل واره دگر باره باد بند برخویش کشا دیده از غیر فرو بند

ویدن دگر آموز و ندیدن دگر آموز!

دم چیست؟ پیام است شنیدی؟ شنید؟ در خاک تو یک جلوه عام است ندیدی!

ویدن دگر آموز! شنیدن دگر آموز!

ما چشم عقاب بل شهاب نداریم چون مرغ سرالذت پرواز نداریم

اے مرغ سرخیز و پریدن دگر آموز!

تختِ جم و دارِ اسرِ به فروشد این کوہِ گران است بکایه فروشد

با خونِ دلِ خویشِ یدِ دگر آموزا

نابیدیِ تقدیرِ بهمان است که بودست اس حلقه زنجیرِ بهمان است که بودست

و نومید مشو! ناله کشیدن دگر آموزا

داسد خسته به یک شمر از داغِ جگر گیرا یک خندِ بچو پیچِ نیتان همه دگر گیرا

چون شعله بهماشاکِ مِیدِ دگر آموزا

۱۹

۱۹

لے غنچہ خوابیدہ چو زکس نگران خیز کاشانہ سارفت تباراج غماں خیز

ازمانہ مرغ جمن از باگل انان خیز از گرمی ہنگامہ آتش نفساں خیز

از خواب گراں خواب گراں خواب گراں خیز

از خواب گراں خیز!

خوشید کہ پیرایہ بسیم سحر بست آویزہ بگوش سحر از خون جگر بست

از دشت بجل قافلہ ہارخت غریب بست آہنچہ جہاں میں تماشا ہے جہاں خیز

از خواب گراں خواب گراں خواب گراں خیز

از خواب گراں خیز!

خاور ہم مانند غبارِ سر ہے است یک ناموش و لڑباختہ ہے است
 ہر ذرۂ این خاکِ گروہ خورہ نگاہ ہے است از مہند و مہر قند و عرق و مہداں خیز
 از خوابِ گراں خوابِ گراں خوابِ گراں خیز

از خوابِ گراں خیز!
 دریائے تودریاست کہ آسودہ چو صحر است دریائے تودریاست کہ افزون نشد و کاست
 بیکانہ آشوب و ننگ است چہ دریاست! از بیلہ چاکن صفت موج رواں خیز
 از خوابِ گراں خوابِ گراں خوابِ گراں خیز
 از خوابِ گراں خیز!

این کتہ کشائندہ اسرارِ نہان است ملک است تین خاکی دیں ریح و وان است
 تن زندہ جانِ نندہ زربطنِ نہان است با خرقہ و سجادہ و شمشیر و سناں خیز
 از خوابِ گراں خوابِ گراں خوابِ گراں خیز
 از خوابِ گراں خیز!

ناموس ازل را تو امینی تو امینی! دارے جہاں را تو یار سی تو یسینی

اے بندہ خاکی تو زمانی تو زمینی صہبا یقین در کس اندیر گمان خسینہ

از خواب گراں خواب گراں خواب گراں خیز

از خواب گراں خیز!

فریاد از فرنگ لاؤ پڑی افرنک فریاد شیرینی دپرویزی افرنک

عالم ہمہ پرانہ ز چنگیزی افرنک معارِ حرم! باز بہ تعمیر جہاں خیز

از خواب گراں خواب گراں خواب گراں خیز

از خواب گراں خیز!

فریاد از فرنگ
عالم ہمہ پرانہ

۴۰

جهان ما همه خاک است و پے سپر گردد
 ندانم این که نفسهای رفتہ برگردد
 شبے که گوی غریبای نشین است اورا
 مه و ستاره ندارد چسپاں سحر گردد؟
 و لے که تاب و تپ لایزال می طلبد
 کرا نبرد که شود برق یا شمر گردد
 نگاہ شوق و خیال بلند و ذوق وجود
 مترس ازینکه همه خاکب رگذر گردد
 چنان بزمی که اگر مرگ است مرگ دوام
 خدا از کردۀ خود شرمسار تر گردد!

باز بر فتنه و آتش نه نظر باید کرد
 هر که برخیزد که اندیشه دیگر باید کرد
 عشق بر ناقه ایام کشد محل خویش
 عاشقی به راه از شام و سحر باید کرد
 پیر با گفت جهان بر رویت محکم نیست
 از خوش و ناخوش او قطع نظر باید کرد
 تو اگر ترک جهان کرده سر او داری
 پیش خستین ز سر خویش گذر باید کرد
 گفتش در دل من لات و منات است بے
 گفت این بستکده را زیروزبر باید کرد

۲۲

خیال من پر تاشائے آسمان بود است
 بدوشش ماه و باغوشش گلشن بود است
 گمان مبر که ہمیں خاکد ان نشمین ماست
 کہ ہر ستارہ جهان است یا جہاں بود است!
 بچشم موافقہ و مایہ آشکار آید
 بزار نکستہ کہ از چشم ما نہاں بود است
 زمین بپشت خود الوند و بے ستون دارد
 غبار ماست کہ بدوشش او گراں بود است!
 ز داغ لالہ خونیں پیالہ می بینم
 کہ این گستہ نفس صاحبِ فعال بود است!

۱۳

از نو ابر من قیامت رفت و کس آگاہ نیست
 پیشِ محفلِ جزم و زیر و مقام و راہ نیست
 در ندامتِ عشق با نکرِ بلند آید میخند
 تا تمامِ جادو انم کارِ من چوں ناہ نیست
 لب فرو بند از نغماں در ساز باور و سراق
 عشق تا آہے کشد از جذبِ خویش آگاہ نیست
 "شعلہ می باش و خاشاکے کہ پیش آید بسوزا"
 خاکیاں را در حیرتِ زندگانی راہ نیست

جزه شایسته بی برغان سدا صحبت گیر
 خیز و بال و پر کشا پرداز تو کوتاه نیست ^۷
 کرم مشب تاب است شاعر در شبستان مجود
 در پرد باش فروغی گاه هست و گاه نیست
 در غزل اقبال احوال خودی را افاش گفت
 ز آنکه این نو کافرا از آئین دیر آگاه نیست ^۷

۲۲۷

شراب میسکده من نه یادگار جسم است
 فشرده بگو من بشیشه عجم است
 چه روح می پسندم آدم بجوهر وجود
 هنوز تا بکس در میانم عدم است
 بیا که مثل خلیل این طلسم در شک کنیم
 که جز تو هر چه درین دیر دیده ام غنم است
 اگر بسینه این کائنات در نزدی
 نگاه ای تماشا گذاشتن ستم است

غلامی مانیه لذتے دارد
 خوشم که منزل مادور و راه خم بخم است
 تنافلی که مرا خصیت تماشا داد
 تنافلی است و به از التفات دمیدم است
 مرا اگر چه به تختانه پرورش دادند ^{و در دل}
 چکید از لب من آنچه در دل حرم است!

۲۵

لالہ محمد ایم از طرف خیا بانم برید
 در ہواے دشت و کُسا رو بیا بانم برید
 رو بہی آموختم از خویش دور افتادہ ام
 چسارہ پروازاں! باغوشِ نیستانم برید
 در میانِ سینہِ حرفے داشتم گم کردہ ام
 گرچہ پریم پیشِ ملاے دیستانم برید
 سازِ خاموشم نواے دیگجے دارم ہنوز
 آنکہ بازم پر وہ گرداند پیئے آنم برید

در شب من آفتاب آں کهن داغی بس است
 این چراغ زیر فانوس از شبستانم برید
 منکره رمز شهر یاری با غلامان گفتم
 بنده تقصیر دارم پیش سلطانم برید

پہلے سخن تازہ ز دم کس پہ سخن و اتر رسید
 جلوہ خوں گشت و نگاہے بر تماشا نہ رسید
 سنگ می باش و دریں کار گہ شیشہ گذر
 واسے سنگے کہ صنم گشت و پیمانہ رسید
 کهنہ را در شکن و باز بہ تعبیر خرام
 ہر کہ در و طے ملا ماند بر الا نہ رسید
 لے خوش آں جوئے تنک مایہ کہ از ذوق خودی
 در دل خاک نہ رفت و پدربیانہ رسید

از کلیے سبق آموز که دانای فرنگ
 جگر بجز رشکافید و برینا نرسید
 عشق انداز تپیدن ز دل ما آموخت
 شریاست که بر حبت و بر پروانه رسید

۲۷

عاشق آں نیت کہ لب گرم فغانے دارد
 عاشق آں است کہ برکت دو جهانے دارد!
 عاشق آں است کہ تعمیر کند عالم خویش
 در سازد به جہانے کہ کرانے دارد
 دل بیدار ندادند بہ و اناسے رنگ
 این تدرست کہ چشم نگرانے دارد
 عشق ناپید و خرد می گزردش صورت مار
 گر چہ در کاسہ زر بل رولنے دارد
 دزد من گیر کہ در میکہ ناپید انیت
 پیر مردے کہ مے تنزد و جو اسنے دارد!

دریں چین دل مرغاں زماں زماں دگر است
 بشاخ گل دگر است و باشیاں دگر است
 بخودنگد! گلہ ہائے جہاں چہ می گوئی
 اگر نگاہ تو دیگر شود جہاں دگر است
 بہر زمانہ اگر چشم تو نگو نگرد
 طریق میسکہ و شبوہ مغاں دگر است
 بہر میرت افد از من دعا رسان و بگوئے
 اگر چہ راہ ہماں است کاروان دگر است!

ما از خداے گم شدہ ایم او بختیوست
 چوں ما نیازمند و گرفتار آرزوست
 گاہے بر برگِ لاله زید پیام خویش
 گاہے درونِ سینہ مرغان بہاؤ ہوست
 در ز گس آرمید کہ بیسند جمالِ ما
 چندان کرشمہ داں کہ نگاہش پر گفتگوست !
 آپے سحر گئے کہ زند در سراقِ ما
 بیرون و اندرون زیر و زبر و چار سوست !

ہنگامہ بستی از پیٹے دیدار خاکے
 نظارہ را بہانہ تماشاے رنگ و بوست
 پنہاں بذرہ ذرہ و نا آشنا ہنوز
 پیدا چو ماہتاب و باغوش کاخ و کوست
 درخت کہ این ماگسہ زندگی گم است
 این گوہرے کہ گم شدہ ماہیم یا کہ اوست؛

۴۰

خواجہ از خونِ رگِ مزدور سازد پلِ ناب
از جفاے وہِ خدایاں کشت و مقامِاں خراب
انقلاب !

انقلاب ! اے انقلاب !
شیخ شہزادِ رشتہ تبیحِ صد مومن بدام
کافرانِ سادہ دل را برہمنِ زنا و تباہ
انقلاب !

انقلاب ! اے انقلاب !

میسر و سلطان زرد بازو کبستینِ شان و غسل
جانِ محکوماں ز تن بردند و محکوماں پنجواں
انقلاب!

انقلاب! اے انقلاب!

لاد اعظا اندر مسجد و مندر و نذر اور در بدر
آں بہ پیری کو دے ایں پیر و عمر و شباب
انقلاب!

انقلاب! اے انقلاب!

اے مسلماناں نغاں از فتنہ لائے علم و فن
اہرمن اندر جہاں ارزاں و زوالِ مریاب
انقلاب!

انقلاب! اے انقلاب!

شوغی باطل نگر! اندکین حق نشست!
 شیراز کوری شیخو نے زندہ آفتاب!
 انقلاب!

انقلاب! اے انقلاب!

درگیا ابن مریم را ابدار آویختند!
 مصطفیٰ از کعبہ ہجرت کردہ با ام الکتاب!
 انقلاب!

انقلاب! اے انقلاب!

من در دین شیشہ ہاے عصر حاضر دیدہ ام
 آس چنال زہرے کہ از مے مار مار دوزخ قیاب!
 انقلاب!

انقلاب! اے انقلاب!

باضعیفان گاہ نیروے پلنگاں می دہند
 شعلہ شاید بروں آید ز فانوس حباب !
 انقلاب !

انقلاب ! اے انقلاب !

گرجی دامن کہ روزے بے نقاب آید بروں
 تانہ پنداری کہ جاں از پیچ قتاب آید بروں
 ضربتے باید کہ جان خستہ بر خیزد ز خاک
 نالہ کے بے زخمہ از نارِ رباب آید بروں
 تاکِ خویش از گریہ بے نیم شب سیراب دار
 کز درونِ اوشعار آفتاب آید بروں
 ذرہ بے مایہ ترسم کہ ناپیداشوی
 بچتہ تر کن خویش را تا آفتاب آید بروں

در گذراز خاک و خود را پیکر خاک می گیسر
 چاک اگر در سینه ی بزمی ماهتاب آید برون؛
 گویا بر دے تو حرم خویش را در بسته اند
 سر بنگ آستان زن لعل ناب آید برون؛

کشاده روز خوش و ناخوش زمانه گذر
 ز گشتن و قفس و دام و آسایشیانه گذر
 گرفتیم این که غریبی و ره شناس نه
 بکوسه دوست باندازد محسوسانه گذر
 بهر نفس که بر آری جساں و گروگوں کن
 درین رباط کن صورت زمانه گذر
 اگر عینان تو جبریل و حرمی گیرند
 اگر شمشیر بر دل شان ریزد و لب بران گذر

زندگی در صدف خویش گهر ساختن است
 در دل شعله نسوختن و نگداختن است
 عشق ازین گنبد و بستہ برون ساختن است
 شیشہ ماہ ز طاق فلک انداختن است
 سلطنت تقدیر دل و دین ز کف انداختن است
 بہ یکے وادجہاں بردن و جاں باختن است
 حکمت و فلسفہ را بہتے مردے باید
 تیغ اندیشہ بروے دو جہاں آختن است
 مذہب زندہ دلاں خواب پریشانے نیست
 از ہمیں خاک جہان و گرے ساختن است !

۳۴

یروں زیں گنبد در بستن پیدا کردہ ام راستہ
 کہ از اندیشہ بر ترمی پروا آئند گاہ ہے
 تو اے شاہین شہین چہن کردی ازاں ترسم
 ہوائے اوبال تو دھند پروا نہ کوتاہ ہے
 غبار گشتہ ہوا سودہ نتواں زیتن اینجا
 بہ بادِ صحر دم در پیچ و منشیں بر سر راستہ
 زوجے کہکشاں بگذر ز نیل آسماں بگذر
 ز منزل دل پیر دگر چہ باشد منزل ما ہے

اگر ز ابرق بے پروا درون او تنی گردد
 بچشم زوہ سینا می رسد زوایا پر کا ہے
 چنان آداب محفل را نگہ دارند و می سوزند
 مپرس از ماشیدان نگاه بر سر راس ہے
 پس از من شعر من خوانند و دریابند و می گویند ✓
 جهانے را و گرگوں کرد یک مرد خود آگاه ہے

"گنگار غیورم مزد بخدمت نمی گیرم"
 ازاں دانشم که بر تقدیر او بستانم
 ز فیض عشق و مستی برده ام اندیشه را آنجا
 که از ذنبال جیشم مهر عالم تاب می گیرم
 من از صبح نخستین نقش بند موج و گردابم
 بچوبه آسوده می گرد و در طوفان چاره بر گیرم
 جهان را پیش ازین صد بار آتش زیر پا کردم
 سکون و عافیت را پاک می سوزدیم و زیرم

از آن پیش تباں رقصیدم و ز تار بر بستم
 کہ شیخ شہر مرو با خدا کرد و ز کفیر ہم
 زمانے رم کنند از من زانے با من آئینہ ز
 دریں محرابی دانند عبادم کہ بچیدم
 لایق دل بہ وز کم گیر و نصیب از صحبت مرے
 میں تابیدہ آور کہ گیر و دور تو اکیرم

۳۶

رہاں کو راستہ از آئینہ دل غافل افتاد است
 دلیہ چشمے کہ بنیاد نگاہش دل افتاد است
 شب تاریک و راہ پیچ پیچ و بے تیس راہی
 دلیل کاروان را مشکل اندر مشکل افتاد است
 "رقیب خام سو اوست و عاشق مست و قاصد مست
 کہ حرف دلیران داراے چندین محل افتاد است
 "یقین مومنے داہ و گمان کا فرسے دارد
 چہ تدبیر اے مسلماناں کہ کارم بار افتاد است

گئے باشند کہ کارِ ناخدائی می کند طوفان !
 کہ از طغیان موجِ کشتیم بر ساحل افتاد است
 نمی دانم کہ داد این چشمِ بینا موجِ دریا را
 گم در سینه دریا خُرف بر ساحل افتاد است
 نصیبِ نیست از سوزِ درونم مرز و بوم را
 زدم آسیر را بر خاکِ صحرا باطل افتاد است
 بجز اگر در دل جہانے تازہ داری بروں آور
 کہ افرنگ از جہانت لے پنهان سبل افتاد است !

نہ یابی در جہاں یارے کہ داند و لنوازی را
 بخود گم شونگد دار آبرو سے عشق بازی را
 من از کار آسیریں دانم کہ با این فوق پیدائی
 زما پوشیدہ دارد شیوہ ہائے کار سازی را
 کسے این معنی نازک تداند حسنزایا ز اینجا
 کہ ہر غزنوی انسوں کند دردِ ایازی را
 من آں علم و فراست یابو کہ نہ می گیرم
 کہ از تیغ و سپر بیگانہ سازد مرد غازی را!

بہر زخمی کہ این کالا بگیری سود مند افتد
 بزور بازو دے چیدر پدہ ادراکِ رازی را
 اگر یک قطرہ خون داری اگر مشتبہ پے داری
 بیامن با تو آموزم طریقتِ شاہبازی را
 اگر این کار را کارِ نفس دانی چہ نادانی !
 دمِ شمشیر اندر سینہ باید نے نوازی را !

۳۸

میرے علمے کہ تو آموزی مشتاق نکا ہے نیست
 واما ندہ رہے ہست آوارہ رہا ہے نیست
 آدم کہ غمیں اوقشیں جہاں ریزد
 بالذت آہے ہست بے لذت آہے نیست
 ہرچہ کہ عشق اور آہ و ارہ رہا ہے کرد
 داغے کہ جبگر سوز دور سینہ ماہے نیست
 من چشم نہ بردارم از روئے نگارنیش
 آں سرِ تغافل را توفیق نکا ہے نیست
 اقبال قبا پوشد در کار جہاں کوشد
 دریاب کہ درویشی بادق و کلا ہے نیست

۳۹

چو غمِ شجیرہ پدید انگاہ سپہ می توان کردن
 ہمیں خاکِ سیرہ را جلوہ گاہ سپہ می توان کردن
 لعلِ نگاہِ خویش را از نوکِ سوزنِ تیرہ تر گردان
 چو جوہر در دلِ آئینہ ریاضہ می توان کردن
 دریں گلشن کہ بر مرغِ چینِ راہِ فغان تنگ است
 باندازد کشتو و غنچہ آہ سپہ می توان کردن
 لعلِ نہ این عالمِ حجاب اورا نہ آں عالمِ نقاب اورا
 اگر تابِ نظرِ داری نگاہ سپہ می توان کردن
 تو در زبردِ خستایِ میچو طہ اس آشیایِ ہمین
 بر پروازِ آکہ صیدِ مہر و ماہ سپہ می توان کردن

۴۰

کشیدی یا وہ ہا در صحبت بیگانہ پے در پے
 بنور دیگران افرختی ہمیں نہ پے در پے
 دوست ساقی خاور و جام ارغواں درکش
 کہ از خاک تو خیزد ناله مستانہ پے در پے
 دلی کو از تب و تاب قفس آتش ناگرد
 زندہ بر شعلہ خور صورت پرانہ پے در پے
 ترا شکست بجنگی زندگی را بگاہ و سار
 شوق کشتیت تو دیران تانہ ریزی دانہ پے در پے
 بگرداں جام و از ہنگامہ افرنگ کمتر گوے
 ہزاراں کارواں بگذشت این میرانہ پے در پے

۴۱

عشق اندر جستجو افتاد و آدم حاصل است
 جسلوہ او آشکار از پردہ آب و گل است
 آفتاب و ماہ و انجم می توان داد ن زودست
 در بہای آن کفِ خاکے کہ دارائے دل است

۴۲

بیا که خاوریاں نقشِ تازه بستند
 و گر مردِ بھلائی بتے کہ بشکستند
 چہ بلوہ الیست کہ دلہا بلڈتِ نگہ
 ز خاکِ راہِ مشالِ شہارہ چہ بستند
 کہا ست منزلِ تورانیانِ شہرِ آشوب
 کہ سینہ ما سے خود از تیزیِ نفسِ خستند
 تو ہم بذوقِ خودی رس کہ صاحبانِ طریق
 یہ پیدہ از ہم عالمِ بخش پیوستند

۱۱ چشم مرده دلاں کائنات زندانی است
 دو جام بادہ کشیدند از جہاں رستند
 سلام بہت بیدار آں سوارانم
 ستارہ را بستان سفتہ در گرہ بستند
 فرشتہ را اگر آں نہ میت سجد کجاست
 کہ نوریان بتماشاے خاکیاں بستند

۴۳

عشق را نازم کہ بدش را غم نابود نے
 کفر او ز تار و ایر عاصم و موجود نے
 عشق اگر فداں دہ از بان شیریں ہم گذر
 عشق محبوب است و مقصود است مہاں مقصود نے
 کافر را بختہ تر سازد شکست ہونہا
 گرمی بختہ نہ بے سنگامہ محمود نے
 مسجد دے خزانہ و دیر و کلیسا و کشت
 صد منوں از بہر دل بستند و دل خوشند و نے

نغمہ پردازی زجوعے کوہ سار آختم
 درگستاں بودہ ام یک نالہ درد آلود نے
 پیش من آئی؛ دم سردے دل گرے بیار
 جنبش اندر تست اندر نغمہ داؤد نے
 عیب من کم جے و از جام عیار خویش گیر
 لذت تلخاپ من بے جان غنم فرسود نے

۴۴

بردل بے تاب من ساقی مے نابے زند
 کیمیا ساز است و اکسیرے پیما بے زند
 من ندانم نوری یا نار است اندر سینہ ام
 این قدر و انم بیاض او به متا بے زند
 بردل من فطرت خاموش می آرد هجوم
 ساز از ذوق فرا خود را بمفسر ابے زند
 غم مخور نادان که گردوں در بیابان کم آب
 چشمه لا وارو که شبنجی نے بیلا بے زند
 اے که نوشم خوردم از تیر می نیشم مرنج
 نیش هم باید که آدم را رگ خوابے زند

۴۵

فروغِ خاکیاں از نوریاں فزود شود رونے !
 زمیں از کوکبِ تفتدیرِ ماگر دوشود رونے !
 آلاءِ خیالِ ما کہ اورا پرورش دادند طوفانِ سا
 ز گردابِ سپہرِ نیلگوں بیرون شود رونے
 آئینی در معنی آدم نگذازد من چہ می پرسی
 ہنوز اندر طبیعت می خلد موزوں شود رونے
 چنان موزوں شود ایں پیش پا افتادہ مضمونے
 کہ یزدان را دل از تاثیرِ ادبِ پر خوں شود رونے

۴۶

ز رسم و راه شریعت نکرده ام تحقیق
 جز اینکه منکر عشق است کافرو ز ندیق؛
 معتادم آدم خاکی نه ساد در یابند
 مساند این حرم را چند اوده تو رفیق
 من از طریق نه پرسم رفیق می جویم
 که گفته اند نخستین رفیق و باز طریق
 کند تلافی ذوق آن چنان حکیم فرنگ
 فروغ باده نوزد ترکند بهجام عقیق

ہزار بار نکوتر متاع بے بھری
 زدائشے کہ دل اور انہی کند تصدیق
 بی بیچ و تاب خرد گرچہ لذت دگر است
 یقین سادہ دلاں بہ ز نکتہ ہائے دقیق
 کلام و فلسفہ از لوج دل خرواشتم
 خمیر خویش کشادم بہ شتر تحقیق
 زہ ستارہ سلطان کنارہ می گیرم
 زہ کامرمد کہ پرستم خدا سے بے توفیق!

نام

از همه کس کناره گیر صحبت آشنا طلب
 هم ز خدا خودی طلب هم ز خودی خدا طلب
 از خدایش که شش کار نمی شود تمام
 عقل و دل و نگاه را جلوه جدا جدا طلب
 عشق بکشیدن است نیشنه کائنات را
 جام جهان نما جو دست جهان کشتا طلب
 راه رواں بر همه پیراه تمام خار زار
 تابه مقام خودرسی راحله از رضا طلب!

چوں بہ کمال می رسد فقر و لیلِ خسروی است
 مسندِ کیتبِ او را در تیرِ پوری طلب
 پیشِ نگر که زندگی را به بعالی برو
 از سر آنچه بود و رفت در گذر انتها طلب
 ضربتِ روزگار اگر ناله چو ناله دہترا
 باوہ من ز کف بنہ چارہ ز مومیا طلب

۷۵۱

۴۸

بیتی جہاں را خود را نہ بینی تا چند ناواں غافل نشینی؟
 نورِ تدبیری ثواب بر افروز دستِ کھنسی در آستینی!
 ببردن قدم نہ از دورِ آفاق تو پیش ازینی تو پیش ازینی!
 از مرگ ترسی اے زندہ جادید؟ مرگ است صیدِ تو در کھنسی
 جانے کہ بخشند دیگر نگیرند آدمِ ہمیرد از بے نقیسی

صوتِ گری را از من بیاموز

شاید کہ خود را باز آفرینی!

۴۹

من بیچ نمی ترسم از حادثه شنب ها
 شبها که حس کردم از گردش کوب ها
 الله تشا خست مقام خویش افتاد بدارم خویش
 عشقه که نمودی خواست از شورش یارب ها
 الله آه که ز دل خیزد از بهر جگر سوزی است
 در سینه شکنم اورا آلوده مکن لب ها
 در می کده باقی نیست از ساقی فطرت خواه
 آن من که نمی بخشد در شیشه شرب ها
 الله آسوده نمی گردد آن دل که گسست از دوست
 با قرأت مسجد با دانشش کتب ها

۵۰

تو کیستی و ز کجائی؟ که آسمان کیود
 هزار چشم براه تو از ستاره کشود
 چه گویمیت که چه بودی چه کردی چه شدی
 که خوں کند جگر من را ای از سی محسود
 تو آن نه که مصداق کلمات میگرد
 شرب صوفی و شاعر ترا از خویش دبود
 فرنگ اگر چه ز افکار تو گره بکشاد
 بجز رنده دگر به نشسته ترا افشود

سخن ز نامہ و میسراں درازتر گفتی
 بجیسر تم کہ نہ بینی قیامت موجود
 خوشا کہے کہ حسرم یا درون سیدہ تراخت
 دے تپید و گذشت از مقام گفت و شنود
 از ایں بکتاب و میخانہ اعتبار مینست
 کہ سجدہ نمبرم بر درجیں فرسودا

۵۱

دیارِ شوق کہ وردِ آشناست خاکِ آنجا
 پذیرہ ذرّہ تو اں دید جانِ پاکِ آنجا
 مئے معنائہ ز مرغ زادگاں نمی گیرند
 نگاہ می شکند شیشہ ہائے تاکِ آنجا!
 پر ضبطِ جوش جنوں کوش در مقامِ نیاز
 ہوش باش و مرو باقبائے چاکِ آنجا!

منہ دیرینہ و معشوقِ جواں چیزے نیست
 پیش صاحبِ نظرانِ حورِ جواں چیزے نیست
 ہرچہ از محکم و پابندہ شناسی، گذر و
 کہ و صحرا و بر و بحر و کراں چیزے نیست
 دانشِ مغربیاں، فلسفہ مشرقیاں
 ہنمِ خسانہ و در طوفِ بتاں چیزے نیست
 از خود اندیش و ازیں بادیرہ تر ساں گذر
 کہ تو ہستی و وجود و وہاں چیزے نیست
 در طریقتے کہ بنوکِ قرہ کا ویدم من
 منزل و قافلہ و ریگِ رواں چیزے نیست

۵۳

قلندر راں کہ پہنچیں آب و گل کو شند
 ز شاہ باج نمانند و خرقہ می پوشند
 بجلوت اندوکنندے بہ مہر و ماہ چسند
 بخلوت اندو زمان و مکان در آغوشند
 بروز رزم سراپا چو پریشان و سریر
 بروز رزم خود آگاہ و تن فراموشند
 نظاںم تازہ بچرخ دورنگ می بخشند
 ستارہ ہائے کسں را جہازہ بردوشند

زمانه از رخِ مندا کشود بندِ نقاب
 معاشران همه سر مستِ باده دوشند
 بلب رسید مرا آن سخن که نتوان گفت
 بجیر نم که نقیبانِ شهر خاموشند

۵۴

دوستہ تنغیم و گردوں برہنہ ساخت مرا
 فساں کشید و بروئے زمانہ آخت مرا
 من آں جہان خیال کہ فطرت ازلی
 جہان بلس و گل را شکست و ساخت مرا
 مئے جواں کہ پیمیانہ تو می ریزم
 ز راوقے است کہ جام و سبب گداخت مرا
 نفس پسینہ گدازم کہ طایر حرم
 تو از زگر می آواز من شتاخت مرا
 شکست کشتی اوراق مرشدان کن
 خوشا کے کہ پدر یا سنبینہ ساخت مرا

۵۵

مثل شر ذرہ را تن بہ پیدن دم
 تن بہ پیدن دم ہاں پریدن دم
 سوز نوایم نگر؛ ریزہ المساس را
 قطرہ شبنم کم غمے چکیدن دم
 چوں زہمتام نمود غم شیریں زہم
 نیم شباں صبح را بیل و میدن دم
 یوسف گم گشت تیرا باز کشودم نقاب
 تا بہ تیک ما بجاں ذوق خریدن دم
 عشق شکیب آزا خاک ز خود رفتہ را
 چشم ترے داد و من لذت دیدن دم

خودی را مردم آمیزی دلیلِ نارسائی ما
 تو اے درو آشنا بیگانه شو از آشنائی ما
 بدرگاهِ سلاطین تا کجا این چہرہ سائی ما
 پیاموز از خداے خویش نازِ کبریائی ما
 محبت از جو انردی بجای می رسد رونے
 کہ افتد از نگاہش کار و بارِ دلربائی ما
 چنان پیشِ حریم او کشیدم نعمتِ دروے
 کہ دادم حرماں را لذتِ سوزِ جدائی ما

ازاں برخویش می بالم که چشم مشتری کور است
 متاع عشق نامر سوده ماند از کم ردائی ما
 بیابر لاله پاکو بیسم و بے باکانمے نوشیم
 که عاشق را بجل کردند خون پارسائی ما
 بروں آں از مسلمانان گیرند از مسلمان
 مسلمانان روادارند کافر ما جراتی ما؛

چو پیرایه لاله سوزم در خیابان شما
 ای جوانان مجسم جان من و جان شما
 غوطه باز در ضمیر زندگی اندیشه ام
 نابدست آورده ام انکار پستان شما
 هر دو مه دیدم نگاهم بر تر از پردی گذشت
 رنجستم طرح جسم در کافران شما
 ناسمانش تیز تر گردد فرو چیدمش
 شعله آشفته بود اندر بیابان شما

منکر نگینم کس دندرتی و ستان شرق
 پاره لعلی که دارم از بدخشان شش
 می رسد مرئی که زنجیر غلامان بشکند
 دیده ام از روزن دیوار زندان شش
 حلقه گردن زبیدای پیکران آب و گل
 آتش در سینه دارم از نیاکان شش!

دیدم مرا صفت بادِ نسو و دیں کردند
 گیاه راز سرشکم چو یاسمین کردند
 نمود لاله صحرایش ز غنایم
 چنانکه باده صحرایش بگلین کردند
 بلند بال چنانم که بر سپهرین
 هزار بار مرا فوریاں کسین کردند
 نسو آردم خاکی ز تازه کاری هاست
 مروتاره کند آتشچ پیش ازین کردند

چراغ خویش بر آتش ختم که دست کیم
 درین زمانه نساں و بر آستین کردند
 در آسجده و یاری ز حنر و اں مطلب
 که روز فقر نیاگان چنیں کردند

۵۹

گذارا آنکه نمایدست و جز خیره ندهد
 سخن دراز کند لذت نظر ندهد
 شنیده ام سخن شاعر و فقیه و حکیم
 اگر چنانچه بلبل است برگ و برندهد
 تجملی که پیو پیو بر دیر می نازد
 هزار شب دهد و تاب یک تحسند
 هم از حسد آگاه دارم که بر زبان نرسد
 مستماع دل بود و یوسف به برندهد
 نه در رسم نه به بتخانه یا بم آس ساقی
 که شعله شعله به بخشد شرده زندهد

۶۰

دریں صحیحہ اگر اقامت شاید کاروانے را
 پس از مدت ششیدم نعمت ہائے ساربانے را
 اگر یک یوسف از زندان فرعونے بروں آید
 بغارت می توان دادن متاع کاروانے را!

۶۱

تزاناداں امید غم گساری نازا فرنگ است؟
 دل شاہیں نسوزد بہر آس مرغے کہ در چنگ است
 پیشیاں شو اگر سے زمیراٹ پدر خواہی
 کجا عیش بردوں آوردین بعلے کہ در سنگ است
 سخن از بود و نابود و جساں با من چہ می گوئی
 من این دانم کہ من ہستم نہ انم این چہ نیز نگ است
 درین میخانہ ہر مینازہ بیسم محسوب لرزد
 مگر یک شبیشہ عاشق کہ از مے لرزہ برنگ است

خودی را پرده می گوئی؛ بگو! من با تو این گویم
 مزن این پرده را چاکه که دامن نگهنگ است
 کن شاخه که زیر سایه او پر بر آوردی
 چو برش ریخت از دے آشتیاں برداشتن ننگ است
 غزل آں گو که فطرت ساز خود را پرده گردان
 چو آید زان غزل خوانے که با فطرت ہم آهنگ است

بگذر از حسا ورو افسونی افرونگ مشو
 کہ نیر زدیجے این ہمدیرینہ ونو
 چوں پرکاه کہ درر بگذر باد افتاد
 رفت اسکندر و دارا و قباد و خسرو
 زندگی انجمن آرا و نگہ دار خود است
 اسے کہ در قافہ بے ہمہ شو باہمہ رو
 تو فرزندہ تر از سر منیر آمد
 آنچنان زی کہ ہر ذرہ رسانی پر تو

آں گلینے کہ تو با اہرمنساں باختہ
 ہم جبریل ایمنے نتواں کرد گرو
 از تنک جامی نامیکدہ رسواگر دید
 شیشہ گیر و حکیمانہ بیاشام و برو

۶۳

جہاں رنگ و بو پیدا تو می گوئی کہ راز است این
 یکے خود را بتارش زن کہ تو مضراب ساز است این
 نگاہ و جلوہ بدست از صفائے جلوہ می لغزد
 تو می گوئی حجاب است این نقاب است این مجاز است این
 بیادش طناب پرده ہائے نیلگونش را
 کہ مثل شعلہ عریاں بزرگوار پاک باز است این
 مرا این خاکدان من ز فردوس بریں خوشتر
 مقام ذوق و شوق است این ہم سو ساز است این
 زمانے گم کنم خود را زمانے گم کنم اورا
 زمانے ہر دورایم! چہ راز است این! چہ راز است این!

۶۴

از داغِ سراقِ او در دل چنے دارم
 اسے لالہ صحرائی با تو سخنے دارم
 این آہِ جگر سوزے در خلوتِ صہرا بہ
 لیکن پہ کنسم کا رسے با اسِ سخنے دارم!

لا بہ نگاہ آشنایے چو درون لالہ دیدم
 ہمہ ذوق و شوق دیدم ہمہ آہ و نالہ دیدم
 بہ بلند و پست عالم تپشِ حیات پیدا
 چہ دمن چہ قتل چہ صحرایم این غزالہ دیدم !
 نہ بہ ماست زندگانی ! نہ ز ماست زندگانی !
 ہمہ جا ست زندگانی ! ز کجا ست زندگانی !

ایں ہم جانے آں ہم جانے ایں بکیرانے آں بکیرانے !
 ہر دو خیالے ہر دو گمانے از شعلہ من موج دخانے !
 ایں یک دو آئے آں یک دو آئے من جاوئے من جاوئے !
 ایں کم عیالے آں کم عیالے من پاک جانے نقد روانے !
 اینجا مقامے آںجا مقامے اینجا زمانے آںجا زمانے
 اینجا چہ کارم آںجا چہ کارم آہے فغانے آہے فغانے
 ایں رہزن من آں رہزن من اینجا زیانے آںجا زیانے

ہر دو فروزم ہر دو بسوزم
 ایں آشیانے آں آشیانے !

بهار آمد نگه می غلط اندر آتش لاله
 هزارا ناله خیزد از دل پر کاله پر کاله
 قشای یک جرعه بر خاک چمن از بادۀ لعل
 که از بیم خیزان بیگانه روید ز گس و لاله
 جهان رنگ بودانی و لعل دل چسبیت می دانی
 می که حلقه آفاق سازد گرد خود ماله

صوت گرے کیسے کہ روز و شب آفرید
از نقش این و آن پر قماشای خود رسید
صوفی ابرو ز بسنگ تار یک پائے
فطرت متاع خویش بسود اگر می کشید
صبح و ستاره و شفق و ماه و آفتاب
بے پردہ جلوه با بنگا ہے تو ان خرید

باز این عالم و برین سر چراں می بائست
 برگ کاہش صفت کوہ گراں می بائست
 کف خاکے کہ بنگاہ ہر ہیں پید اکر
 در ضمیرش جگر آلودہ فغاں می بائست
 این مرد و سر کہن راہ بجائے نہ برند
 انجم تازہ بر تعیس جہاں می بائست
 ۱۱ ہر نگارے کہ مرا بیش نظر می آید
 خوش بھالے است و لے ز شہزادان می بائست
 گفت یزدان کہ چنین است و دیگر بیچ گو
 گفت آدم کہ نہیں است و چنان می بائست

۷۵

لاله این گلستاں و لعلِ تناسے نہ داشت
 ز کس طناز او چشم تماشاے نہ داشت
 خاک را موجِ نفس بود و دے پیدا نبود
 زندگانی کار و آنے بود و کالے نہ داشت
 روزگار از لاسے و پیے میکشاں بیگانہ
 باد و درمیناشس بود و بادہ پیے نہ داشت
 برق سینا شکوہ سنج ایبے زبانی لاسے شوق
 بیچکس در وادی المین تقاضاے نہ داشت
 عشق از سر بایر یا بیگامہ با تعمیر کرد
 ورنہ این بزم خموشاں ہیچ غوغاے نہ داشت

۷۱

ہنگامہ را کہ بہت دریں دیو و پریا ہے
 ز ناریان او ہمہ نالندہ ہم چہ ناسنا
 در بنگہ فقیر و بکاشانہ امیر
 غمنا کہ پشت را بچو اتی کند و تاسے
 در ماں کجا کہ دروہد رماں فزوں شود
 دانش تمام حیلہ و نیزنگ و سیما ہے
 بے زور و میل کشتی آدم نمی رود
 ہر دل ہزار عریذہ دارد بہ ناخدا ہے

از من حکایت سفر زندگی پیرس
 در ساختم بدو و گذشتم غزل سرا
 امیختم نفس بسیم سحر گهی!
 گشتم دریں چین به گلاں ناناوہ پائے
 از کاخ و کوہ و پیریشاں بکاخ و کوہے
 کردم چشم باہ تماشاے این سراے!

۷۲

اے لالہ ہے چراغِ کستانِ و باغ و راغ
 درمن نگر کہ می و جسم از زندگی سراغ
 مارنگِ شوخ و بوسے پریشیدہ نیستیم
 ماہیم آنچہ می رود اندر دل و دماغ
 مستی زباہ می رسد و از ایام نیست
 ہر چند بادہ را نتوان خورد بے ایام
 دانے بسینہ سوز کہ اندر شب وجود
 خود را شناختن نتوان جز بایں چراغ
 اے موجِ شملہ سینہ بہا و صبا کشاے
 شبم جو کہ می دہد از سوختن سراغ!

۷۴

من بندهٔ آسمانم عشق است امام من
 عشق است امام من عقل است غلام من
 اینک گمانه این محفل از گردش جسام من
 این کوکب شام من این ماه و قسام من
 جاں در عدم آسوده بجای ذوق تمنا بود
 مستانه نوا ایا زو در حلقهٔ دایم من
 اے عالم رنگ و بو این صحبت مانا چند
 مرگ است دوام تو عشق است دوام من!
 پیدایضمیرم او پنہاں بضمیرم او
 این است تمام او دریاب مقام من!

۶۴

کم سخن غنچہ کہ در پرودہ دل رازے داشت
 در هجوم گل و ریحاں غم و مسائے داشت
 پیرے خواست ز مرغ چمن و بادبهار
 تکیہ بر صحبت آں کرد کہ پروازے داشت

۷۵

خود را کتم سجودے دیرو صرم نسانده
 این در عرب نسانده آں در عجم نسانده
 در برگ لاله و گل آں رنگ و نم نسانده
 در ناله های مرغای آں زیر و بم نسانده
 در کارگاه گیتی نقش نوی نبیسم
 شاید که نقش دیگر اندر عدم نسانده
 سیارہ های گردوں بے ذوق انقلابے
 شاید که روز و شب را توفیق رم نسانده

بے منزل آرمیدند پا از طلب کشیدند
 شاید که خاکیاں را در سینه دم نمانده
 یا در بیاض اسکاں یک برگ سادہ نیست
 یا خامہ قنار اتاب رقم نمانده

گلشن ابرار

بہ سوا و دیدہ از نظر آفریدہ ام من
 پشمیر تو جانے دگر آفریدہ ام من
 ہمہ خواہاں بخوابے کہ نہاں ز چشم انجم
 ہر روز زندگانی سحر آفریدہ ام من

دگلشن راز، جدید بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

تمہیں

زبانِ خاور آں سوز کن رفت دوش و اماند و جانِ او زن رفت
چو تصویریے کہ بے تارِ نفس زلیست نمی داند کہ ذوقِ زندگی چیست
دش از دعا بیس گانہ گر وید نمی آواز نوا بیس گانہ گر وید
بطر ز دیگر از مقصود گفتسم جواب نامہ محمّد گفتسم

ز عہدِ شیخ تا این روزگارے نزد مرے بجان ماثر ارے
 کفن در بر سنا کے ارمیدیم دلے یک فتنہ محش ندیدیم
 گذشت از پیش آں دانائے تیر نہ قیامت ہا کہ رست از کشت چنگیز
 نگاہم انقلابے دیگرے دید طلوع آفتابے دیگرے دید
 کشوم از رخ معنی نقابے بدستِ ذرہ دادم آفتابے
 نہ پذیرای کہ من بے بادہستم مثالِ شاعرانِ افسانہ بستم
 نہ بینی خیرا زان مردِ فردوست کہ بر من تہمتِ شعرو سخن بست
 بگوئے دلبران کاوے ندارم دل زائے خشمِ یائے ندارم
 نہ خاکِ من غبارِ رہ گدائے نہ در خاکِ دل بے اختیارے
 بجبرِ بلی امیں ہم داستانم قریب قاصد و درباں ندانم
 مرا با فقر سامانِ کلیم است فرشتا ہنشی زیرِ پرسم است
 اگر خاکِ بھیڑے نہ گنجم اگر آہم بدریاے گنجسم

دلِ سنگ از زحاجِ من بر رز یح افکارِ من ساحل نہ ورز
 نساں تقدیرِ مادرِ پرودہ من قیامتِ با بعلِ پروردہ من
 دسے درخوشتنِ خلوتِ گزیدم جمانے لالہ لے آفسریدم

”مرا زین شاعری خود عار ناید

کہ در صد قرن یک عطار ناید“

بجانم دزم مرگ و زندگانی است نگاہم پر حیاتِ جاودانی است
 ز جاں خاکِ نزا بیگانہ دیدم باندام توجہ جانِ خودِ دمیدم
 ازاں نالے کہ نامِ داغ دامنم شیبِ خود را بفرز از چپہ رغنم
 سیخاکِ من لے چوں دانہ کشتند بلوحِ من خطِ دیگر نوشتند
 مرا ذوقِ خودی چوں انگبین است چہ گویم وارداتِ من ہمیں است

نخستین کیفیتِ ادرا آزمونم

دگر بر خاوراں قسمتِ نوم

اگر این نامہ را جبریل خواند چو گرد آں نور تاب از خود نشانند
 بنالد از مقام و منزل غیش یہ بیزداں گوید از حال دل خویش
 بدستجی را پس اعرابن خواہم نخواہم جز ہم پیمان نخواہم
 گذشتم از وصال جاودانے کہ ہم لذت آء و فغانے

مرانا ز دنیا را آوے دہ

بجان من گذار آوے دہ

سوال

نخست از فکر خویشم در تحسیر
 چه چیز است آنکه گویند حق گفت کرد
 کد این منکر مارا بشرطِ راه است
 چرا که طاعت دگا ہے گناہ است

جواب

دروان سید آدم چہ فرست! چہ فرست این کہ غیبِ افحضور است
 من اور انا بیتِ ستار و دیدم! من اور انور و دیدم نار و دیدم!
 گئے نازش ز بران و دلیل است گئے نوزش ز جانِ جبرئیل است

چہ نورے عیال فرزندے سببے تابے
 ییز زو با شعاشن آفتابے
 بجاگ آلودہ و پاک از مکان است
 بہ بند روز و شب پاک از زمان است
 شمار از کارش از نفس نیست
 چنین جویندہ و یابندہ کس نیست
 گئے و ماندہ و ساعل مفا مش
 گئے دریائے بے پایاں بجاش
 ہمیں دیا ہمیں چو ب کلیم است
 کہ از بے سببہ دریا و نیم است
 غزالے مرغزارش آسمانے
 خورد آگے ز جوئے کککشانے
 زمین و آسمان اورا مقامے
 میان کارواں تنہا خرامے
 ز احاش جہان ظلمت و نور
 صدائے سود و مرگ و جنت و حور
 از دایمیس آدم را غورے
 از دایمیس آدم را کشورے
 نگہ از جلوت اذنا شکیب است
 تجلی ٹائے اویز داں فریب است
 بچشتے خلوت خود را بہ میبند
 بچشتے جلوت خود را بہ میبند
 اگر کیشیم بر بند گناہے است
 اگر باہر در بند شریطے است

زجے خویش بھرے آفرید گھر گرد و بر قعر خود نشیند
 بہاں دم صورت دیگر پذیرد شو و خواص و خود را بانہ گیرد
 درو گامہ ٹائے بے خرواش است درون گاہ سہلے چشم و گوش است

درون شیشہ اور روزگار است

ٹائے بہاں بدریچ آشکار است

حیات ازوے برازد کند شود صیا و ہر سیت و طبتے
 ازو خود را بیند خود در آرد گلوے ماسوار اسم فشارد
 دو عالم می شود رونے شکارش فتد اندر کند تا بدارش
 اگر ایں ہر دو عالم را بگیری ہمہ آفاق میرد تو نہ میری
 منہ پادریا بان طلب گست نخستیں گیر آں عالم کہ در تست
 اگر زیری ز خود گیری بر شو خدا خواہی؟ بخود نزدیک تر شو
 بہ تسخیر خود افتادی اگر طاق ترا آساں شود تسخیر آفاق ۱۱

شکافی سیند نه آسمان را نیک رونے کی گیری این جہاں را
 بروی کف از موج و دودے لذار ماه پیش تو سجودے
 بتاں را بر سر او خود تراشی درین دیر کسین آزاد باشی
 مقام نور صوت و رنگ و بو را بکف بردن جهان چار سورا
 دگر گوں به مراد خویش کردن فروش کم کم ادبیش کردن
 طسیم نه سپهر او شکتین برنج و راحت اول نه بستن
 ندان گندم خود با شغیرش فرد رفتن چو پیکان در ضمیرش
 شکوه خسروی این است این است
 ہمیں ملک است کو تو امیرین است!

سوال

چہ بچہ است ایں کہ غلش ساحل آید
ز قعر او چہ گوہر حاصل آید

جواب

جیات پر نفس بحسب روانے شعور و آگہی اور اکرا لے
چہ دریائے کہ ژرف موجد ار است ہزاراں کہ وہ صحراب کنا ر است
میرس از موج ہائے بنقیر ارش کہ ہر موشن و حیت از کنارش

گدشتے از بحر و صحرا رائے داد نگہِ ازلتِ کیمے دے داد
ہر آن چیزے کہ آید در حضورش منور گردد از فیضِ شعورش
بنجوتِ مست و صحتِ ناپذیرت ولے بر شے زورش مستی است
نخبتیں می نماید مستیِ شعورش کذا آخِ بایں اسیرش
شعورش با جہاں نزدیک تر کرد جہاں اور از رازِ او خبر کرد
خود بند نقابِ زرغ کشودش و لیکن مطلقِ عرباں تر نمودش

نگہِ اندرینِ دیرِ مقامات

جہاں اور مقامے از مقامات

بروں از خویش می بینی جہاں را در دشت و صحرا و کماں را
جہاں رنگہ و بو گلستہ ما زما آزد و ہم وابستہ ما
خودی اور ایک تانگہ بست زمین و آسمان و مہر و بست
دل مارا با پوشیدہ ہے است کہ ہر موج و مہنون نگاہے است

گر اور کس نہ بیند زار گردد اگر بسندیم و کسار گردد

جہاں را فربہی از دیدن ما نہانش رستہ از بالیدن ما

حدیث ناظر و منظور از سے است دل ہر زردہ در عرض نیاز سے است

تو اے شاہد مرا شہو گرداں ز فیض یک نظر موجود گرداں

کمال ذات شئی موجود بودن بر اے شاہد سے مشہود بودن

ز دانش در حضور ما نبودن منور از شعور ما نبودن

جہاں غیر از تجلی ما سے مانیت کہ بے جا جلوہ نور و صدفیت

نہم از صحبتش یاری طلب کن نگہ را از خم و حیش ادب کن

یقین میداں کہ شیران نیکواری

دریں رہ خواستند از موریاری

ایا بہا سے اواز خود بر گیر تو جبریل امینی بال و پر گیر

بسیاری کشا چشم خرد را کہ دریا بی تماشا سے اُحد را

نصیبِ دزد بوسے پیر من گبیر بکفتانِ نکست از مسدودین گبیر
 خودی صیاد و پنج پیرش مه و مهر اسیر بندید تیرش مه و مهر
 چو آتش زویش راند جان ن
 شیخون کمان و لامکان ن!

سوال

وصال ممکن و واجب بہم چیست؟
حدیث قریب و بعد و بیش و کم چیست؟

جواب

سہ پہلو این جهان چون منجد است غر و کیت و کم اور اکنداست
جهان طوسی و اقلیدس است این چہ عقل زمین فرسا بس است این
زمانش ہم مکانش اعتباری است زمین و آسمانش اعتباری است
کماں رازہ کن آماج دریاب زحر فم نکتہ مسراج دریاب
موج مطلق دریں دیرمکانات کہ مطلق نیست جز زرا السموات

مگو و گیک که عالم سیه کران است	راستیقت لازوال لامکان است
دروش است بالا کم فروغ نیست	لا کران اودرون است برین نیست
شیرین او صحت پذیر است	دروش خالی از بالا وزیر است
یکی از گیرودار او هزار است	ابداً عقل ماناسازگار است
نمید مغز دول بر پوست دارد	چنگ است او سکون را دوست دارد
تمیز ثابت و ستیاره کردیم	حقیقت را چو ماصد پاره کردیم
چون ناله زان را به میان بست	خردور لامکان طرح مکان بست
مرد سال و شب و روز آفریدیم	زنان را در شب و خود ندیدیم
بحریت کم لبشتم غوطه زن شو	مه و سالمت نمی از دیکج جو

بجو در سس از سر بهنگامه بر حیز

تو خود را در ضمیر خود غریز

تن و جان را دو تا گفتن کلام است تن و جان را دو تا دیدن حرام است

بجائے پوشیدہ رمز کائنات است بدن جانے احوال حیات است

عروسِ معنی از صوتِ خناس است نمودِ خویش را پیرایہِ بایست

حقیقتِ رے خود را پرہیز است

کہ اور لذتے در انکشاف است

بدن را تا فرنگ از جہاں جدا دید نگاہش ملکِ دینِ ہم دوتا دید

کلیسا سبچہ پطرس شمارد کہ او با حاکمی کارے ندارد

بکارِ حاکمی کمر و فنے ہیں تن بے جانِ جانِ بے تنے ہیں

خود را بادلِ خود مفسر کن یکے بر ملتِ ترکاں نظر کن

بہ نقییدِ فرنگ از خود رسیدند

میان ملکِ دینِ ربطے ندیدند

یچی را آں چہاں صد بارہ دیدیم عدد و ہر شمارش آسن دیدیم

کس دیکے کہ بینی مشیتِ خاک است دماغِ سرگدشتہ ثباتِ پاک است

نیکمیاں مردہ را سوت نگاراند! دیدم سی دم عیسے ندارند!
 دریں حکمت لم چیز سے ندید است برائے حکمت دیگر تپید است
 من این گویم جهان انقلاب است درخوش نند و در پیچ و تاب است
 ز اعدا و دشمنان خویش بگذر یکے درخود نظر کن پیش بگذر
 دران عالم که جزوازل فزون است قیاس لاری مطوسی جنون است
 زمانے بارسلو آشنا باش مے با ساز سبکین هم نوا باش
 ولیکن از مقام شان گذر کن مشو گم اندرین منزل سفر کن
 باں عقلے که داند بیش و کم را شناسد اندرون کان و ایم را
 جهان چند و چون ز بر نیکی کن بگردوں ماه و پرویں را کی کن
 ولیکن حکمت دیگر بساموز رہاں خود را ازیں کر شرب و روز

مقام تو بروں از روزگار است

طلب کن آں میں کجے بیا رامت!

سوال (۴)

قدیم و محدث از هم چوں جدا شد
که این عالم شد آن دیگر خدا شد
اگر معروف و عارف ذات پاک است
چه سودا در سیر این مشتِ ناک است؟

جواب

خودی را زندگی ایجا و غیر است فراق عارف و معروف خیر است
قدیم و محدث ما از شما است شمار ما طلسم روزگار است
دما دم دوش و فردا می شماریم بهست و بود و باشد کار داریم

از خود را بریدن فطرتِ ماست چیدن ناپسند فطرتِ ماست
 نہ مارا و فراقِ او عیارِ سے نہ اور اسبے وصالِ ماقرار سے
 نہ آئینہ بازے اور پرِ حالِ است فراقِ مافراقِ اندرِصالِ است
 جدائی خاک را بختِ نگاہِ ہے دہرِ مائے کو ہے بکا ہے
 جدائی عشقِ را آئینہ دارِ است جدائی عاشقانِ سازِ نگارِ است
 اگر نازند و ایمِ او درِ مندی است و گر پائند و ایمِ او درِ مندی است
 منِ او حبیبیتِ با سرِ الہی است منِ او بدوامِ ما گواہی است
 بخلوت ہم بخلوتِ نو فِراتِ است میانِ انجمنِ لہو نِ حیاتِ است
 محبتِ دیدہ و بے انجمنِ نیست محبتِ خورِ نگاہِ بے انجمنِ نیست
 بر بزمِ مانتخیِ ماست بنگر جہاں ناپسندِ او برِ است بنگر
 در دیوارِ شہرِ کاخِ و کافیت کہ اینجا بہ کسِ جزا و او نیست
 گئے خود را ز مایگانہ سازد گئے مارا چو سازِ سی نو از د

گئے از رنگ تصویرش تراشیم گئے ناویدہ برے سجدہ پاشیم
گئے ہر پوہ فطرت در یدیم جمال یاربے باکمانہ دیدیم
چہ سودا در سر این مشیت خاک است؟ ازیں سودا دروش تاناک است
چرخش سودا کہ نالہ از فرقتش ولیکن ہم بالہ از فرقتش
فراق اورا چنان صاحب نظر کرد کہ شام خویش را بر خود سحر کرد
خودی را در مندا امتحان ساخت غم ویرینہ را عیش جوان ساخت
گہرا سلک سلک از چشم تیر برد ز نخل ماتے شیریں تیر برد
خودی را رنگ آغوش کردن

غدا را با بقا ہم دوش کردن

بہت؟ در گریستن مقامات محبت! در گذشتن از نہایت
محبت ذوق استیلائے ندارد طلوع جمع او شائے ندارد
برایش عین خود بیچ و خجہ بہت جہانے در فروغ یکہ مے بہت

ہزاراں عالم افتد در رویا پریایاں کے رسد جو لانگہ ما
 مسافر جاوداں ز می جاوداں میر جہانے را کہ پیش آید نہ آگہ
 بے بھڑکش گم شدن انجام مانیت اگر اورا تو درگیری فنا نیست
 خودی اندر خودی گنجد محال است
 خودی را عین خود بون کمال است

سوال (۵)

کہ من باشم مرا از من خبر کن
چہ معنی دارد اندر خود سفید کن؟

جواب

خودی تعویذ حفظ کائنات است نخستیں پر تو ذاتش حیات است
حیات از خواب خوش بیدار گردد درویش چوں کی بسیار گردد
نہ اور اے نمود ما کشودے نہ مارا بے کشودے او نمودے

غمیرش بحر ناپیدا کنارے دل قطر موج بغیر ارے
 مر و برگ سنجیبائی ندارد بجز افراد پیدائی ندارد
 حیات آتش خودی با چون نثرها چراغ ثابت و اندر سحرها
 ز خود نارفته پیروں غیر بین است میان انجن خلوت نشین است
 یکے نگر بخود چسپیدن او ز خاک پے سپر بالیدن او
 نهال از دیده دوراے و هوے و مادم جستجوے رنگ و بوے
 ز سوز اندول و جبت فزیز است با آئینه که با خود در ستیز است
 جہاں را از ستیز او نطسے کھن خاک از ستیز آئینہ فلے
 ز بزد جز خودی از پر تو او نخیسند و جز گمراں در زو او
 خودی را پسیکر خاکی حجاب است طلوع او مثال آفتاب است
 درون بیدہ ماحساور او فروغ خاک مان از جوهر او
 تومی کوئی مرا از من خبر کن چه معنی دارد اندر خود سفر کن

سفر خود کن و بگر کہ من چسیت	ترا گفتم کہ ربط جان و تن چسیت
ثریا را اگر نستن از لب بام	سفر خویش بازان بے آب مام
تماشا بے شعاع آفتابے	ابد بدین میک دم اضطرابے
ز دن چکے بدریا چوں کلیمے	ستردن نقش ہر امید دنیہ
ز انکشتہ شکافیدن قمر را	شکستن این طلسم بحر و برا
درون سینه او در کف جانش	چناں باز آمدن از لامکانش
کہ دیدن شدبشہ و گفتن سفاک است	ولے این راز را گفتن محال است
کند انا عروختنا بے نقابش	چو گویم از من و از تو تن نقابش
زبان و ہم مکان اندر بر او	فلک لرزه بر تن از سر او
نصیب مشت خاکے اوقفا و دست	نشیم در دل آدم نہاد است
گم اندر خویش ہم پیستہ غیر	جدا از غیر و ہم وابستہ غیر
کہ سیرش بے مکان بے مان است	خیال اندر کف خاکے چہاں است

زندان است از دست این حیت؟ کند و صید صیا، است این حیت
 چراغی در میان سینه تست چہ نور است این کہ در آئینہ تست؟

مشو غافل کہ تو ادرا ای سنی

چہ نادانی کہ سوئے خود نہ بینی!

سوال (۶)

چہ جزو است آنکہ اواز کل فنون است؛
طریق جُنتِ آں جزو چون است؛

جواب

خودی زان کل کہ تو بینی فنون است	خودی زان دانه مے مافزون است
بہ بحر دوزگار اند کہ خیس زد	ز گردوں بار بار اند کہ خیس زد
بر بے بالی چناں پرواز گر کیست	جز او در زیر گردون غم و نگر کیست
بروں از جنت موعوے را غوش	بہ ظلمت ماندہ و نوے را غوش
ز قفس زندگی گوهر بر آرد	بآں نطق دل آویزے کہ دارد

ضمیرِ ندگانی جاودانی است بچشمِ ظاہرِش یعنی زمانی است
 بتقدیرِش مقامِ هست و بود است نمودِ خویش و خطِ این نمود است
 چه می پرستی چگون است چگونست که تقدیر از نهاد او بردن نیست
 چه گویم از چگون و بے چگونش بردن مجبور و مختار اندر و نش
 چنین فرموده سلطانِ بد است کہ ایمان در میان جبر و قدر است
 تو بر مخلوق را حسبِ گوئی اسیرِ بندِ زرد و دور گوئی
 وے جان از دمِ جانِ فرین است بچندین جلوه با علوت نشین است
 ز جبرِ او حدیثِ در میان نیست کہ جان بے فطرت آزاد جان نیست
 شبیخون بر جهانِ کیفِ کم زور

ز مجبوری بمختاری قدم زد

چو از خود گردِ مجبوری فشاند جهانِ خویش را چون ناله راند
 سائوگرد آسمان بے رخصت او نہ ناپدا نترسے بے شفقت او

کند بے پردہ رونے مضمزش را چشم خویش نیز جو ہر شش را
 قطارِ نوریان در رہ گزاری است پئے دیدار اور آتشفراست
 شرابِ انرشت از ناکش بگیرد
 عیارِ خویش از خاکش بگیرد

چہ پرسی از طریقِ جستجویش فرو آدر تمامِ مائے ہویش
 شبِ رونے کہ داری بگذرنِ فغانِ صبحِ گاہے بر سرِ وزن
 خرد را از حواسِ آید متاعِ فغانِ از عشقِ می گیرد شمعِ
 خرد جز را فغانِ گل را بگیرد خرد میرِ فغانِ ہرگز نمیرد
 خرد بہر ایدِ سرِ نہ دارد نفسِ چوں سوزِ ساعتِ شمارد
 تراشد روزِ ہاشبِ ہا حیرا فکیرِ شعلہ و چپندِ شہرِ ما

فغانِ عاشقانِ انجامِ کائے است

نہاں در یکدمِ اور و زگارے است

خودی نامکنا تنش و انماید گریه از اندرون خود کشاید
 از اں نورے که و ایندنداری تو اورا فانی دانی شاری
 از اں مرگے که می آید چه پاک است خودی چوین خفته شد از مرگ پاک است
 ز مرگ دیگرے لرزد دل من دل من جان من آب گل من
 ز کای عشق وستی برفتاد من قرار خود بجانا کے نداد من
 بدست خود کفن بر خود بریدن بچشم خویش مرگ خویش دیدن
 تیرا این گهر دم در کمین است بترس از وے که مرگ ما همین است

کند گویر تو اندر پیس کر تو

نکیر و منکر او در بر تو

سوال (۷)

مسافر چوں بود ہر و کلام است ؟
 کرا گویم کہ اور دستام است ؟

جواب

اگر چشے کشائی بردل خویش	درون سینہ بی منزل خویش
سفر اندر حضر کردن چنین است	سفر از خود بخود کردن ہمیں است
کے اینجا نہ اندا کجاسا یم	کہ در چشم مہ و اختر نیایم
بجو پایاں کہ پایاں نہ داری	بپایاں تارسی جانے نہ داری
نہ مارا پختہ پنداری کہ حسامیم	بہر منزل تمام و ناتمامیم
بپایاں نہ رسیدن زندگانی است	سفر مارا حیات جاودانی است

زما ہی تابہر جولا نگہ ما مکان وہم زماں گردہو ما
 بخود پیپیم تے تاب نمودیم کہ ما محیم و از قصر وجودیم
 و مادہم خویش را اندر کمیں باش گریزاں از گماں سے یقین باش
 تب تاب محبت را فنا نیست یقین دیدار نیز اتہا نیست
 کمال زندگی دیدار ذات است طریقت رستن از بندجات است
 چناں با ذات حق خلوت گزینی ترا او بیند و اورا تو بینی
 منور شو ز نور من یرانی مژدہ بر ہم مزن تو خود منانی
 بخود حکم گذرانند حضورش مشونا پسید اندر بحر نورش
 نصیب ذرہ کن آں خطر الے کہ تابد در حسیم آفتابے
 چناں در جلوہ گاہ بار می سوز عیاں خود را نہاں اورا بر فروزا

کسے کو دید عالم را امام است

من تو ناما میم او تمام است!

اگر اور انبیاءِ دِطلبِ خیز
 اگر یابی بدانش در آویز
 نقیہ و شیخ و ملا را مدہ دست
 مروماند مای غافل ازشت
 بکار ملک و دین او مرد ہے است
 کہ ما کو یم و او صاحب نگاہے است
 مثال آفتاب صبح گاہے
 دد از ہرن مویش نگاہے
 فرنگ آئین جہوری نہادست
 رسن از گردن دیلے کشادست
 نوابے زخم و سازے ندارد
 بے طیارہ پروانے ندارد
 ز باغش کشت ویرانے نکوتر
 ز شہر او بیابانے نکوتر
 چو رہزن کاروانے در تنگ و تاز
 شکم باہر تانے در تنگ و تاز
 رواں خوابید و تن بیدار گردید
 مہربادین و دانش خوار گردید
 خرد جز کافر کی کافر گری نیست
 فنِ افراگ جز مردم درمی نیست
 گر ہے را گر ہے در کمین است
 خدایش یا اگر کارش چنین است
 ز من وہ اہل مغرب را پیامے
 کہ جہو است تیغ بے نیامے

چشمشیر که جاننامی ستاند نیز سلم و کاف سندانند

نه مانند در غلاف خود زمانی

بر دو جان خود و جان جهان

سوال (۸)

کدامی نکته را نطق است انا الحق
چه گوئی هر زده بود آں رمز مطلق

جواب

من از رمز انا الحق باز گویم و گریا بهند و ایراں را از گویم
منه در حلقه دیر این سخن گفت حیث از خود فیض نور دهن گفت

خداخت دُجو را از خوابش وجود مانور از خوابش

مقامِ تحت و فوق و چار سو خواب سکونِ میر و شوق و جستجو خواب

دلِ بیدار و عقلِ نمکته میں خواب گمان و فکر و تصدیق و یقین خواب

ترا این شیم بیدار اے خواب است ترا گفتار و کردارے خواب است

چو ایدار گرد و دگر گئیے نیست

منارِ شوق را سودا گئیے نیست

فروعِ دانش از قیاس است قیاس از تقدیرِ حواس است

چو سبیکه زنداںِ عالم دگر شد سکون و سیرِ کیف و کم دگر شد

تو از گفتنِ جهان رنگ و بویت زمین و آسمانِ کلخ و کویت

ترا از گفتنِ که خواب یا فسون است حجابِ چہرہ آں بے جلون است

تو از گفتنِ ہمہ نیز رنگ و بویت فریبِ پڑہائے چشم و گوش است

خودی از کائناتِ رنگ و بویت حواسِ مایانِ ما و اویت

نگہ را در حیرش نیست را ہے کنی خود را تماشا ہے نگاہ ہے

حساب روز محشر از روز فلک نیست

بخود بینی ظن و تخمین دشمن نیست

اگر گوئی کہ من و ہم و گماں است نمودش چوں نمود این دہاں است
 بگو با من کہ داراے گماں کیست؟ یکے در خود نگراں بے نشان کیست؟

جہاں پیدا و محتاج و لیسے! نمی آید بکبر جبر نیلے

خودی پہناں نجات بے نیاز است! یکے اندیش و دیاب اس چراز است!

خودی راحق بدار باطل مپندار خودی را کشت بے حاصل مپندار

خودی چوں بختہ گرد دلا زوال است فراق عاشقان عین وصال است!

شتر را تیز بلے می تو اں داد تپید لایزالے می تو اں داد

دوام حق جز بے کار او نیست کہ او را این دوام از جستجو نیست

دوام آں بہ کہ جان مستغایے شود از عشق و سستی پائیدارے!

وجود کو ہزار وشت پوریاہج ! جاں فانی خودی باقی دگریاہج !

دگر از شکر منظور کم گوے ! خدا را ہم بردہ خشتین حجے

بخود کم بہر تحقیق خودی شو

انا الحق کہے و صدیق خودی شو

سوال (۹)

کہ شد بر سر وحدت واقف آخر
شناسے چه آمد عارف آخر

جواب

تیرہ گروں مقام دل پذیر است لیکن مہر و ماہش زود میر است
بدونِ شامِ نقشِ آفتابے کو اکب با کفن از ماہتابے
پرد کسار چوں ریگ روانے دگر گوں می شود دریا بآئے

گلاں را در کیس باد خزان است متاع کارواں از بیم جان است
 ز شبم لاله را گوهر نسا ند دے ماند دے دیگر نسا ند
 نوا شنیده در چنگ میسود شتر ناجستہ در سنگ میسود
 پیرس از من عالمگیر می مرگ
 من تو از نفس زنجیری می مرگ!

غزل

نفس را باد ہر جام کردند چہ بیداروانہ اور اعام کردند
 تماشا گاہِ مرگِ ناگہاں را جہاں ماہ و نجم نام کردند
 اگر یک ذرہ اش خستہ دم آموخت با نسونِ نکاہے رام کردند

قرار از ما چہ می جوئی کہ مارا اسیر گردش ایام کردند

خودی در سینه چاکے نگہ دار

ازیں کو کب چراغ شام کردند

جہاں یکسر تمام آفلین است دریں غربت مرا عرفاں بہین است
دل مادر تلاش باطلے نیست نصیب باغم بے حاصلے نیست

نگہ دارند اینجا آرزو را سرور ذوق و شوق جستجو را
خودی را لازوالے می توان کرد فرقتے را وصالے می توان کرد

چراغے از دم گرمے تو ان سوخت

بسوزن چاک گردوں ملتوان وخت

خداے زندہ بے ذوق سخن نیست تجلی لے او بے انجن نیست

کہ برق بلوۃ او بر جگر زد کہ خود آں بادہ و ساغر بسر زد

عیار حسن و خوبی از دل کیست میرا و در طوائف منزل کیست ؟

است از خلوت نازے که برخاست؟ بلی از پرده سازے که برخاست؟
 چاشت عشق در خاکے بر فروخت! هزاراں پرده یک آواز ما سوخت!
 اگر ما نیم گرداں جام ساقی است بزمش گرمی همگامه باقی است!
 مرادل سوخت بزنسائی او کنم سالان بزم آراقی او!

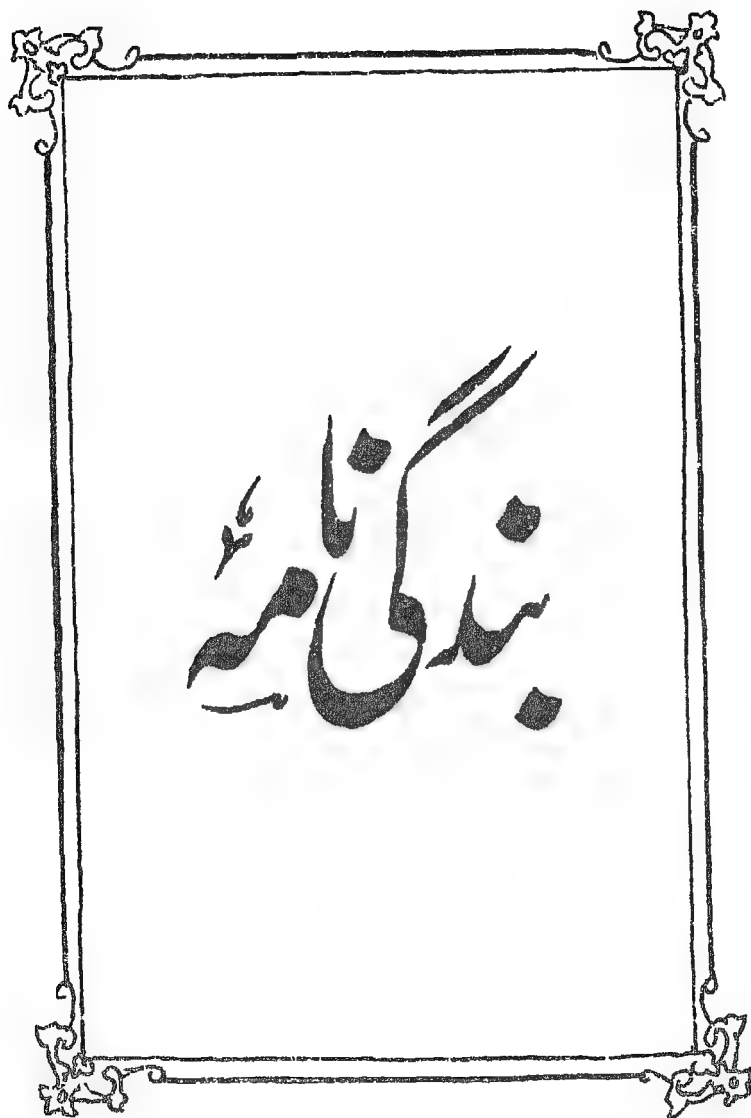
مثال داند می کارم خود می را

برای او نگه دارم خودی را

خاتمه

تو تشیری ز کام خود بروں آ بروں آ از نیام خود بروں آ
 نقاب از مکنات خویش برگیر مژده خورشید و انجم را برگیر
 شب خود روشن از نور یقیں کن بیدار برون از آستین کن
 کسے کو دیده را بر دل کشود هست شرایے کشت و پرینے دود هست
 شرایے جسته بگیر از درونم که من مانند رومی گرم خونم
 و گر نه آتش از تنه بیب نوگیر

بروین خود میروز اندر دل میرا

بندگی نامہ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

گفت بایزواں میریستی فروز تاب من شب را کند مانند روز
 یاد ایامی کہ بے لیل و نہار خفته بودم در خمیر روزگار
 کو کہ اندر سواد من نبود گرد شے اندر نثار من نبود
 نے زورم دشت و در آئینہ پوش نے بدریا از جمال من غروش

آہ زیں نیزنگ و افسون وجود ! واسے زیں تباہی و ذوق نمود !
 تافتن از آفتاب آفتاب آفتاب ! خاکدانے مردہ افروخته
 خاکدانے با فرغ و بے فراغ ! چہرہ او از غلامی داغ و داغ !
 آدم او صوٹ ماہی پشت ! آدمے یزواں کشتے آدم پرست !
 تاسیر آب و گل کر دی مرا از طوائف او خجل کر دی مرا
 ایں جہاں از نور جان آگاہ نیست ! ایں جہاں شایان مہر و ماہ نیست !
 در قفای نیلگوں اورا ہل رشتہ مانوریاں از دے گسل
 یا مرا از خدمت او واگذار باز خاکش آدم دیگر بیار

چشم بیدارم کیود و کورہ

اے خدا میں خاکدانے نورہ

از غلامی دل بسیدہ و بدن از غلامی روح گرد و بارہ تن
 از غلامی صنعت پیری در شباب از غلامی شیر غایب اقلندہ ناب

از غلامی بزم ملت فرد فرد این دآس با این و آس اندر بند
 آس یکے اندر سجود این در قیام کار و بارش چون صلوات بے نام
 رفت ہر فرد با فردے دگر ہر زمان ہر فرد را بدے دگر
 از غلامی مرد حق ز تار بند از غلامی گوہر شش ناز بند
 شاخ او بے مہر گاں عریان برگ نیست اندر جان او جز بیم مرگ
 کور و زوق و نیش را دانستہ نوش مردہ بے مرگ و نیش خود بدوش
 آبروئے زندگی در باختہ چوں خراں باکاہ و چو در ساختہ
 ممکنش بنگر محال او نگر رفت و بود ماہ و سال او نگر

روز ہا در ماتم یک دیگر اند

در غرام از ربیک ساعت کمتر اند

شورہ بوم از نیش کشم خار خار مور او اثر دگر و غریب شمار
 صرصر او آتش دوزخ نثار زورق اےس را باد مراد

آتشی اندر هوا غلیظه
شعله در شعله پیچیده
آتشی از دو پچای تلخ پوش
آتشی تندر غو و دریا غروش
در کنارش مارها اندر سیتیز
مارها با کفچه های زهر ریز
شعله اش گیرنده چو کلبه مقور
هولناک زنده سوز و مرده نور

در چنین دشت بلا صدر و زگار

خوشتر از محو می یک دم شمار!

در بیان فنون لطیفہ غلامان موسیقی

مرگ ہا اندر فنونِ بندگی	من چہ گویم از فنونِ بندگی
نغمہ اوحسانی از نار حیات	ہمچو کیل افتد بدیوار حیات
چوں دلِ او تیرہ سبب سے غلام	پست چوں طبعش نوٹ سے غلام
از دلِ افسردہ او سوز رفت	ذوقِ فردا لذتِ امروز رفت
از نئے او آتش کارا را ز او	مرگ یک شہر است اندر ساز او
نا توان دزاری سازد ترا	از جہاں بیزاری سازد ترا

چشم اورا شک پیہم سرمہ ایست تا توانی بر نواسے او مالیت
 الحذر این نعمت موت است و بس نیستی در کسوت صحت است و بس
 تشنه کامی؛ این حرم بے زفر است دریم وزیرش ہلاک آدم است
 سوز دل از دل بدو غم می دہد زہر اندر ساغرِ جسم می دہد
 غم دو قسم است بے برادر گوش کن شعلہ مارا چراغ ہوش کن
 یک غم است آن غم کہ آدم را خورد آن غم دیگر کہ عہدش را خورد
 آن غم دیگر کہ مارا سہم است جان مارا از صحبت او بے غم است
 اندر دہنگامہ ٹے غرب و شرق بحر دہے جملہ موجودات غرق
 چون نشیمن می کند اندر دے دل ازو گردیم بے ساحلے
 بندگی از سربان نا آگہی است زان غم دیگر سرور ادنی است

من نمی گویم کہ ہنگش خطاست

بیہ وزن را این چنین بخون دست

نغمه بایشندرومانند سیل	تا برد ازل غماں را خیل خیل
نغمه می باید جنوں پروردہ	آتش در خون دل حل کردہ
از نم او شعلہ پروردن تو اں	خامشی را جزو او کردن تو اں
می شناسی ؟ در سرود است آن مقام	کاند رویے صرف می روید کلام
نغمہ روشن چراغِ فطرت است	معنی او نقش بندِ صوت است
اصل معنی را ندانم از کجاست	صورش پیدا با ما آشناست
نغمہ کہ معنی ندارد مردہ ایست	سوز او از آتشِ افسردہ ایست
راز معنی مرشدِ رومی کشود	فکر من پرستانش در سجود
معنی آن باشد کہ بستاند ترا	بے نیاز از نقش گرداند ترا
معنی آن نبود کہ کور و کر کند	مرد را بر نقش عاشق بزرگ کند

مطرب با جسلوہ معنی ندید

دل بصوت بستی از معنی مید

مصوٰی

پہچناں دیدم فنِ صوت گری نے براہمی دروئے آذری
 سراسبی در حلقہء دام ہو س دلبرے با طائرے اندر قفس
 خروے پیش فقیر کے ختم پوش مرد کوستانی بہیزم بدوش
 نازینے در روبرو بت سنا جو گئے در خلوت دیرانہ
 پیر کے از دور و پیری داغ داغ آنکہ اندر سرت او گل شند چراغ
 مغرب از نغمہء بیکانہ مست بیلے نالیب و تار آگوست
 نوجوانے از نگاہے خورد و تیر کوئلے برگردن بابا سے پیر

فی جگہ از شمار نامضمون موت

ہر کجا افسانہ و افسون موت

بے یقین را از بے تحقیق نیست بے یقین را قوتِ تخلیق نیست
 بے یقین را رخسہ ما اندر دل است نقش ز آوردن او شکل است
 از خودی دور است و بر جوارِ بس رهبر او ذوقِ جمیع است و بس
 حسن را در پیوژه از فطرت کند رهن را در راهِ نئی دست ز ند
 حسن را از خود بولِ حبتن خطا آنچه می با ست پیش ما کجاست
 نقشِ خود را چو با فطرت سپرد نقش او افکند و نقش خود ستود
 یک زمان از غلشتن گنگ نزد بر زجاج ما گس گنگ نزد
 فطرت اندر طلیسانِ هفت رنگ مانده بر قرطاس او یا پای رنگ
 بے پیش پروانه کم سوز او عکسِ دانیست در امروزی او
 از گنا هوشِ رخِ در افلاک نیست زانکه اندر سینه دل بیباک نیست
 خاکسار و بے حضور و شرم بگین بے نصیب از صحبت روح الامیں
 فکر او ناوار و بے ذوق ستیز بانگِ اسرافیل او بے رستیز

خویش را آدم اگر خاکی شمرد نیریزد او در خمیر او مبرد
چوں کلیجے شد بروں از خوشبختی دست او تا یک چوب او رسن

زندگی بے قوتِ اعجاز نیست

ہر کسے دانندہِ این را نیست

آں ہر مندے کہ بر فطرت فزود رازِ خود را بر نگاہِ ماکشود
گرچہ بحرِ او ندارد احتیاج می رسد از حجبِ ما و را خراج
چسں نہ باید از بساطِ روزگار ہر نگار از دستِ او گیرد عیار
حورِ او از حورِ جنت خوشتر است منکرات و مناتش کافر است
آفریند کائناتِ دیگرے قلب را بخشد حیاتِ دیگرے
بحر و موجِ خویش را بر خود زند پیش ما و حش گہرمی انگند
زاں فراوانی کہ اندر جانِ اوست ہر تنی را پرمودنِ شانِ اوست
فطرتِ پاکش عیاںِ خوب و زشت صنعتش آئینہ و از خوب و زشت

عینِ ابرہیم و عینِ آفر است دستِ او بہت شکن بہت گہست

ہر بناے کستہ برمی کند

جملہ موجودات را سواں زند

در غلامی تن زجاں گرد و تنی از تن بے جاں چہ اُمید بہی

ذوقِ کج باد و نمود از دل و د آدمی از خوشتن غافل رود

جبریلے را اگر سازی غلام برفت از گنبدِ آیتسہ فام

کیشِ او تقلیدِ کارش آفری ست ندت اند مذہبِ کافری ست

تا ز گیباد ہم دشمن از پیش کمنہ و فرسودہ خوش می آیدش

چشمِ او بر رشتہ از آئندہ کور چون مجاور زرقِ او از خاکِ گور

گر ہزارین است مرگِ از دست اندوشن رفت دیرش نکوست

طائر دانا نمی گردد اسیر

گر چہ باشد دامن از تارِ حیرا

مذہبِ علامان

در غلامی عشق و مذہب را فراق انگبین زندگانی بد مذاق
عاشقی؛ توحید را بردل زدن وانگھے خود را بہر شکل زدن
در غلامی عشق جز گفتار نیست کارِ ما گفتارِ ما را یار نیست

کاروان شوق بے ذوقِ حیل

بے یقین بے سبیل و بے ریل

دین و دانش را غلام ارزاں بد تا بدن را زندہ وارد جاں بد
گرچہ بر لب لے او نامِ خدمت قبضہٴ او طاقتِ فرمانِ رواست
طلعتِ نامش دروغ با فروغ از بطون او زاید بسدِ فروغ
ایں صنم تما سجدہ اش کو می خدمت چوں یکے اندر قیام آتی ناست!

اس خدا نالے دہ جانے و ہر ایس خدا جانے برو نالے و ہر
 اس خدا کیتا ست ایس پارہ است آں ہمہ پارہ ایسے چارہ است
 اس خدا و بان آزار سراق ایس خدا اندر کلام او نفاق
 بندہ را بنویشتن خوگر کند چشم و گوش و ہوش کا فر کند
 چوں بجان عبد خود را کب شود جاں بر تن لیکن ز تن غائب شود
 زندہ و بے جاں چہ راز است این نگر با تو گویم معنی زنجیں نگر
 مردن دہم دیتن لے نکتہ رس ایس ہمہ از اعتبارات است بس
 ماہیاں را کوہ و صحرا بے وجود بہر مرغیاں قعر و ریابے وجود
 مرد و کرسوزہ نوارا مردہ ! لذت صوت و صدا را مردہ
 پیش چنگے مست و مسرور است کوہ پیش بنگے زندہ درگیر است کوہ
 روح با حق زندہ و پابندہ است ورنہ اس مردہ آں زندہ است
 آنکھ حی الاموت آمد حق است زبستن با حق حیات مطلق است

ہر کہ بے حق زلیست جز مر نیست گر چہ کس ماتم اندر نیست
 از کجا ہش بدنی کور حجاب قلب او بے وقوف و متوق انقلاب
 سوز مشتاقی کردارش کجا فریاد فانی بگفتارش کجا
 ندیب و تنگنچہ آفاق او از عشاتار یک تراشراق او
 زندگی با گرہاں بردوش او مرگ او پروردہ آغوش او
 عشق را از صحبتش آزار با از دشمنش افسردہ گردنار با

نزد آں کرے کہ از کل بر نجات

مہر و ماہ و گنبد گرداں کجا

از غلامی فوق دیدارے مجوس از غلامی جان بیدارے مجوس
 ویدہ او محنت دیدن برد در جہاں خورد و گران ابید مرد
 حکمران بکشایدش بندے اگر می نہد بر جان او بندے اگر
 سازد آئینہ گرہ اندر گرہ گویدش می پوش از بیں آئینہ

ریزه نیز قمر و کین بنماید شش ن بیم مرگ ناگهان افزاید شش
 تا غلام از خویش گردد نامید آ از زوا سینه گردد ناپدید
 گاه او را خلعت زیبا دهد ه هم ز نام کار در دستش نهد
 مهر را نشا طر ز کف پیروان جهان ب بیدق خود را بفرزینی رساند
 لغت امروز را شبیداش کرد ت تا بمعنی مشک فرواش کرد
 زن سبزه از مستی مهر لوک ج این پاک از لاغری مانند دوک
 گردوار زار و زبون یک جان پاک ه به که گردد تسریع تن با پاک

بند بر پاییست بر جان دل است

نکس اندر شکل اندر شکل است

در فن تعمیر دین آزاد

یک نماں بارنگال صحت گزین
 خیز و کار ایک سوری نگر
 خویش را از خود بروں آوده اند
 سنگها با سنگها پیوسته اند
 دیدن او بخت تر سازد ترا
 نقش بسوی نقش گد می آورد
 بہت مرادہ و طبع بلند
 سجدہ گاہ کیست این از من میرس
 ولے من از خوشتن اندرجاب
 صنعت آزاد مزاں ہم بہ ہیں
 دامن چشمے اگر داری بگر
 این چنین خود را تماشا کرده اند
 روز گلے را با آنے بستہ اند
 در بہان دیگر اند از دترا
 از ضمیر او خبر می آورد
 در دل سنگ این دو لعل احبند
 بے خبر او داد جان از تن میرس
 از فرات زندگی ناخوردہ آب

وای من از یخ و بن بر کنده
از مقام خویش دور افکنده
محکمی از یقین محکم است
وای من شایخ یقینم بے نام است
درین آں نیر می الا اللہ نیست
سجدہ ام شایان این گاہ نیست

یک نفس آں گوهر نابے نگر
تاج را در زیر مہتابے نگر
مر مرش ز آب و ان گردنہ تر
یک دم آنجا از ابد پایندہ تر
عشق مرداں سیر خود را گفتہ است
نگ با ناک مژگاں غنہ است
عشق مرداں پاک رنگیں چون بہشت
می کشاید نغمہ از سنگ و خشت
عشق مرداں نقد خوباں را عیار
حسن با ہم پرده در ہم پرده دار
مہبت او آنسوے گردوں گشت
از جہاں چند و چوں بیرون گشت

و آنکہ در گفتن نیاید آنچہ دید

از ضمیر خود نقابے پر کشید

از محبت جذبه ها گرد و بلند ... ارج می گیر و از دنا ارجمند
 بے محبت زندگی ماقم هست ... کار و بارش زشت و نامحکم هست
 عشق صبیقل می زند فرنگ را ... جوهر آئینه بخشد سنگ را
 ابل دل را سیدینه سینا دهد ... با هر منداں بدید بیضا دهد
 پیش او هر ممکن و موجودات ... جمله عالم تلخ و او شیرین نبات
 گرمی افکار را از نارا دوست ... آفریدن جان میدن کار دوست
 عشق مود مرغ آدم را بس است ... عشق تنه پاره دو عالم را بس است
 دلبری بچه قاهره دو گری است ... دلبری با قاهره پیبری است

هر دورا در کار ما محبت عشق

عالمه در عالمه گنجت عشق

مجلس العلماء

CALL No. { 19165151 } ACC. No. 494
 AUTHOR اقبال شمس الدين
 TITLE زبور مجيد

19165151
 494
 زبور مجيد

Date	No	Date	No

7 11 10 00

MAULANA AZAD LIBRARY ALIGARH MUSLIM UNIVERSITY

RULES:—

1. The book must be returned on the date stamped above.
2. A fine of Re. 1-00 per volume per day shall be charged for text-books and 10 Paise per volume per day for general books kept over - due.

